

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИК

(для студентів спеціальностей:
035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика)
6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика)
8.02030303 Філологія (Прикладна лінгвістика)
6.020303 Філологія* (Мова і література (російська))

Миколаїв – 2017

УДК 81'33 (075.8)

ББК 81.1 я 73

Рекомендовано до друку навчально-методичною комісією філологічного факультету (протокол № 6 від 03 травня 2017 р.), Вченою радою філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського (протокол № 10 від 10 травня 2017 р.)

Колектив авторів:

д.філол. н., проф. Коч Н. В. к.філол. н., доц. Бабій Ю. Б., к.філол. н., доц. Каленюк С. О., к.філол. н., ст. викладач. Мікрюкова К. О., к.філол. н., доц. Олексюк О.М., к.філол. н., доц. Садова Г. Ю.

Рецензенти:

Доктор педагогічних наук, директор МОППО В. І. Шуляр.

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства МНАУ Т. П. Кравченко.

Методичні рекомендації до проведення практик (для студентів спеціальностей: 035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика), 6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика), 8.02030303 Філологія (Прикладна лінгвістика), 6.020303 Філологія* (Мова і література (російська)). – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 108 с.

Видання рекомендується для студентів, які проходять практики, що передбачені навчальними планами спеціальностей Філологія (Прикладна лінгвістика) та Мова і література (російська).

УДК 81'33 (075.8)

ББК 81.1 я 73

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
МОВЛЕННЄВА ПРАКТИКА	6
СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА ПРАКТИКА	18
ЛІНГВІСТИЧНО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРАКТИКА	45
ПРАКТИКА РЕДАКТОРІВ РАДІО, ТЕЛЕБАЧЕННЯ, ГАЗЕТНИХ ТА ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ	70
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ПРАКТИКА	87
ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	97
ЗАГАЛЬНІ ДОДАТКИ	109

ВСТУПНЕ СЛОВО

Важливою частиною освітнього процесу в Україні та необхідною умовою формування професійних компетентностей майбутніх філологів є практика. Основна мета проведення практик полягає у підготовці студентів напряму Філологія спеціальностей «Прикладна лінгвістика» та «Російська мова і література» до основних видів професійної діяльності, а також у формуванні вміння реалізувати набуті спеціальні знання в практичній діяльності.

Орієнтація на фахівця високого рівня вимагає пошуку відповідних концептуальних положень, що визначають зміст системи роботи студентів у пізнанні закономірностей і принципів професійної діяльності та оволодіння способами її організації. Сучасна парадигма освіти передбачає здійснення якісно нового підходу до проблеми організації проходження практики. Необхідною умовою організації практичної підготовки майбутнього філолога є різнобічна орієнтація на всі сфери застосування прикладної лінгвістики, розуміння мови як багатоаспектного явища, вдосконалення умінь на основі змістовного фактичного матеріалу, пізнання та результативне освоєння якого можливе тільки на основі реальних спостережень.

Практика – це комплексний процес, у якому студенти виконують різноманітні види роботи, що визначаються їхньою спеціальністю. В єдності з навчальними дисциплінами практична діяльність студентів сприяє визначенню напрямів і перспектив професійного зростання в майбутньому, зміцненню адекватної професійної самооцінки, формуванню особистості майбутнього філолога.

Практична підготовка студентів напрямів «Прикладна лінгвістика» та «Мова і література (російська)» ініціює послідовну реалізацію ідеї безперервності. Це означає, що студенти опановують теорію з практикою на всіх етапах навчання. Цим пояснюється різноманітність практик у редакціях газет, на телебаченні, в дошкільних установах, у середніх і старших класах загальноосвітніх шкіл, на молодших курсах вищих навчальних закладів тощо. При цьому практика майбутніх бакалаврів носить переважно навчальний та розвивальний характер, майбутніх

магістрів – науковий та аналітичний.

Мета навчально-методичних матеріалів з практик – допомогти студентам ретельно підготуватися до практичної діяльності та провести її з найбільшою ефективністю. Програми практик складено відповідно до вимог загальнопредметних і фахових компетентностей та освітньо-професійних програм «Філологія: Прикладна лінгвістика» та «Мова і література (російська)». Матеріали мають комплексний характер: у них висвітлено всі види практик студентів I – VII курсів, мету й основні завдання, структуру організації та проведення, вимоги до бази практик, права та обов'язки керівників і студентів-практикантів, умови підведення підсумків практик, критерії оцінювання та вимоги до звітності. Програма передбачає певні види робіт, що мають бути виконані на кожному з етапів проходження практики.

Пропоновані навчально-методичні матеріали містять поради та рекомендації, що дають можливість студенту планувати індивідуальний зміст професійного становлення у процесі проходження практики в залежності від курсу навчання. Матеріали видання допоможуть проаналізувати власну діяльність і, за необхідністю, самостійно її коригувати з метою досягнення професійної майстерності. Навчально-методичні матеріали адресовані також викладачам – керівникам практики, вони можуть бути корисними для вчителів і керівників навчальних закладів, усім, хто цікавиться питаннями організації практик студентів-філологів.

МОВЛЕННЄВА ПРАКТИКА

(для студентів I курсу спеціальності 035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика))

Пояснювальна записка

Мовленнєва практика проводиться на основі «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого Наказом № 93 Міністерства освіти та науки України від 8.04.1993 р. та зареєстрованого у Міністерстві юстиції України під № 35 30 квітня 1993 р.

Практика студентів є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах. Це ще один етап формування професійно-педагогічної компетентності, яка повинна дозволити студентові стати повноправним членом громадянського суспільства. Професійно-педагогічна компетентність включає в себе вміння провести в продуктивну взаємодію в теоретичному й практичному вираженні лінгвістичний, психологічний, педагогічний, лінгводидактичний та комунікативний складники. Практика повинна носити навчальний та розвивальний характер. Для студентів варто створити умови для самоактуалізації й саморозвитку. Під час практики треба заохочувати самостійних та ініціативних студентів.

Метою мовленнєвої практики є корекція мовлення дітей. Вирішення цього завдання передбачає залучення студентів до практичної діяльності вчителів-логопедів, ознайомлення з організацією логопедичного процесу в дошкільних закладах освіти, оволодіння прийомами виявлення та виправлення порушень звуковимови у дітей. Одним із завдань цієї практики є мовленнєве вдосконалення, що передбачає залучення студентів до практичної діяльності працівників ЗМІ. Провідними **завданнями** є:

- формування у студентів професійних умінь та навичок, необхідних для всебічного вивчення дітей з мовленнєвою патологією та проведення корекційної логопедичної роботи з ними;
- закріплення навичок аналізу логопедичних занять та ведення різної документації дошкільного навчального закладу;
- розвиток інтересу до науково-дослідної роботи в галузі логопедії;
- залучення студентів до пропаганди логопедичних знань серед батьків та вихователів, населення;

- прагнення до постійного професійного розвитку; розвиток у студентів професійних творчих здібностей;

- забезпечення умов для професійної адаптації, залучення студентів до активної діяльності в учнівських та студентських колективах;

- вивчення організації навчально-виховного процесу у відповідному навчальному закладі, вивчення основної документації (плани роботи, інструкції, журнали тощо).

- створення умов для самоактуалізації й саморозвитку студентів;

- поглиблення, закріплення теоретичних знань та практичних умінь і навичок, оволодіння методами застосування цих знань у практичній діяльності;

- ознайомлення зі специфікою діяльності сучасних дошкільних навчальних закладів;

- набуття умінь здійснювати самоконтроль, самоаналіз та об'єктивну самооцінку власної логопедичної діяльності, а також вчителів-логопедів, колег-практикантів;

- вироблення навичок самостійності в підготовці й проведенні різних форм і видів навчально-виховної роботи та особистої відповідальності за їх ефективність і якість.

У процесі мовленнєвої практики студенти удосконалюють такі **компетентності:**

I. Загальнопредметні компетентності: студент повинен застосовувати досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіти розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіти навичками наукової організації праці; розвивати навички самостійного опанування нових знань; уміти працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

II. Фахові компетентності: студент повинен **знати:** психолінгвістичні чинники дошкільного віку; шляхи вдосконалення майстерності вчителя-логопеда та способи самовдосконалення; вимоги до виготовлення та використання наочних матеріалів.

Після завершення мовленнєвої практики студенти повинні **вміти:** підбирати вправи для корекції дитячого мовлення;

планувати логопедичні заняття відповідно до чинної програми дошкільного навчального закладу; добирати та використовувати наочні навчальні засоби для логопедичних занять у дошкільних навчальних закладах; добирати, аналізувати навчальну та навчально-методичну літературу й використовувати її для побудови власного викладу програмового матеріалу; запроваджувати у власному досвіді логопедичної роботи новітні інформаційні технології, комп'ютерні програми та засоби Інтернет; вивчати досвід вчителів-логопедів щодо їх співпраці з дітьми; аналізувати мову ЗМІ, дикторів радіо й телебачення.

Організація та керівництво практикою

Розподіл студентів за об'єктами практики (дошкільні навчальні заклади міста) і призначення керівника здійснює кафедра прикладної лінгвістики; оформляється наказом ректора.

Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського в особі ректора (декана філологічного факультету, завідувача кафедри загальної та прикладної лінгвістики укладають із керівництвом усіх баз практики типові угоди про проведення практики студентів спеціальності «Прикладна лінгвістика».

Керівництво практикою повинно забезпечувати проведення всіх організаційних заходів щодо проходження й контролю за виконанням програми практики. Практика може проходити у дошкільних навчальних закладах.

Навчальний заклад повинен відповідати таким вимогам: мати відповідну матеріальну базу, необхідну для проведення практики кількість логопедичних груп, що відповідає вимогам Державного стандарту, в цьому навчальному закладі повинні працювати логопеди, адміністрація й педагогічний колектив повинні дати згоду прийняти студентів на практику у визначений термін.

В окремих випадках студенти можуть самотійно, з дозволу випускових (фахових) кафедр, підбирати для себе місце проходження мовленнєвої практики й пропонувати його для використання, однак воно повинно відповідати всім вимогам програми мовленнєвої практики.

Зміст програми практики та загальні методичні рекомендації до її проходження

Мовленнєва практика триває 2 тижні та проходить у два етапи: перший – тиждень – у дошкільних навчальних закладах, другий – у ВНЗ.

Перший тиждень: проведення настановчої конференції в університеті, на якій студенти знайомляться з програмою практики; проведення настановчої конференції в дошкільному навчальному закладі, де адміністрація закладу й вихователі знайомляться з програмою практики, а студенти – зі статутом закладу, внутрішнім розпорядком дошкільного навчального закладу, планами роботи ДНЗ на рік, групами, вихователями, логопедами, адміністрацією дошкільного навчального закладу. Протягом першого тижня студенти знайомляться з тематичним плануванням, планами роботи вихователів, логопедів, відвідують усі заняття логопедів у своїх групах. Закінчується тиждень складанням індивідуального плану-графіка на всю практику за всіма складниками.

Студенти-практиканти готують звітну документацію про проходження мовленнєвої практики у дошкільному навчальному закладі.

Другий тиждень – студенти-практиканти аналізують мову газет Миколаївщини за останній квартал року, а також аналізують мовлення дикторів радіо й телебачення. Готують звітну документацію про проходження мовленнєвої практики у ВНЗ.

Обов'язки групового керівника практики

Керівник практики від вищого навчального закладу:

- забезпечує проведення всіх організаційних заходів: інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, методичні рекомендації та ін.);

- повідомляє про систему звітності з практики: подання письмового звіту, вигляду оформлення виконаного індивідуального завдання;

- контролює забезпечення нормальних умов праці і побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів із охорони праці та техніки безпеки;

- перевіряє звітну документацію, оцінює навчальну й

позакласну роботу студентів-практикантів, а також виставляє оцінку за практику;

- подає завідувачу кафедрою письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо покращення практики студентів.

Обов'язки студентів-практикантів

- виконувати всі види робіт, передбачені програмою мовленнєвої практики відповідно до поставлених вимог.
- дотримуватися правил внутрішнього розпорядку дошкільного навчального закладу, ВНЗ,
- виконувати розпорядження адміністрації та керівника практики. У випадку невиконання вимог, що ставляться до практиканта, студент може бути відсторонений від проходження мовленнєвої практики;
- відвідує консультації методистів, учителів-логопедів, вихователів;
- в останній день першого тижня мовленнєвої практики подає індивідуально підібрані вправи для корекційної роботи з дітьми логопедові;
- повідомляє методистам про всі зміни в розкладі занять та заходів;
- відповідно до програми практики студент зобов'язаний своєчасно, протягом тижня після завершення практики, надати звітну документацію;
- студент-практикант має право з усіх питань, що виникають у процесі практики, звертатися до керівника практики, адміністрації дошкільного навчального закладу, вихователів, користуватися навчально-методичними посібниками, вносити пропозиції з удосконалення організації практики.
- студент має право на подовження терміну проходження мовленнєвої практики за наявності поважних причин та відповідних документів, що їх підтверджують. Студент, який не перебував на практиці через хворобу чи інші поважні причини більше 50% відведеного часу, повинен подати до деканату відповідні документи протягом першого тижня після закінчення терміну практики. На підставі поданих документів та в межах графіку навчально-виховного процесу деканат визначає нові терміни проходження мовленнєвої практики відповідно до

освітньо-кваліфікаційного рівня. На час проходження практики цим студентам у разі необхідності дозволяється вільне відвідування навчальних занять.

За підсумками мовленнєвої практики студент отримує диференційовану оцінку.

Студентам, які не виконують індивідуальний план проходження практики, порушують трудову дисципліну, мовленнєва практика може бути перервана. Таких студентів викликають у деканат факультету для з'ясування причин невиконання індивідуального плану практики та вжиття відповідних заходів. Студентів, які не виконали завдань і отримали незадовільну оцінку з мовленнєвої практики, відраховують із університету.

Підведення підсумків практики та вимоги до звітності

Перший етап підведення підсумків мовленнєвої практики здійснюється у дошкільному навчальному закладі в останній день тижня проходження практики за участю групового керівника та методистів, закріплених за групою студентів.

Другий етап підведення підсумків мовленнєвої практики здійснюється на засіданні кафедри філології (прикладна лінгвістика).

Вимоги до звіту та захисту практики

Усі документи підшиваються у папку, сторінки нумеруються. Звіт про практику та характеристика з місця проходження практики підписується керівником практики і засвідчується печаткою. Належним чином оформлений звіт подається керівникові практики упродовж тижня після закінчення практики (термін проходження практики визначено навчальним планом).

Звіт про проходження мовленнєвої практики повинен відображати виконання завдань із усіх розділів практики, відповідати вимогам, що ставляться до його написання й оформлення, бути захищеним у порядку й строки, передбачені програмою практики.

У триденний термін після завершення мовленнєвої практики студенти повинні надати керівникові практики такі документи:

Звіт про проходження мовленнєвої практики (10 робочих

днів), затверджений завідувачем дошкільного навчального закладу.

Письмовий аналіз мови ЗМІ Миколаївщини за останній квартал поточного року.

Фотоальбоми з матеріалами практики (заходи тощо).

Наочні матеріали, виготовлені студентом-практикантом, та оформлені згідно з вимогами до робіт такого виду.

Підбивають підсумки мовленнєвої практики на підсумковій конференції, де студенти діляться зі своїми колегами враженнями про практику. Керівник практики виставляє у залікову книжку та відомість оцінку за практику.

Форми, методи, засоби контролю

Звіт із практики обговорюють на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики, розглядає та оцінює комісія, до складу якої входять: завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики, керівник практики, члени кафедри загальної та прикладної лінгвістики.

На підсумковій конференції організують захист представлених студентами матеріалів.

Оцінка **А «відмінно»** – всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента застосовувати й творчо використовувати педагогічні та методичні знання, пов'язані з особливостями та засобами педагогічної діяльності. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику від бази – «відмінно».

Оцінка **В «добре»** – завдання виконано правильно, але недостатньо повно. Виявлено вміння студента застосовувати педагогічні та методичні знання, пов'язані з особливостями і засобами педагогічної діяльності. Звіт подано у встановлений термін. Він містить усі структурні елементи. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику від бази – «добре».

Оцінка **С «добре»** – завдання практики виконано, але неповно, в ході виконання завдань, допускалися незначні помилки. Звітна документація оформлена згідно з вимогами. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику від бази – «добре».

Оцінка **Д «задовільно»** – завдання практики виконано в неповному обсязі, в ході виконання завдань допускалися помилки. Звітна документація оформлена з помилками. У характеристиці-

відгуку оцінка керівника за практику від бази – «задовільно».

Оцінка **Е** «задовільно» – завдання виконано з помилками. Всі завдання практики виконувалися, але допущені неточності. Документація оформлена неповно, з помилками. У характеристиці-відгуку оцінка керівника за практику від бази – «задовільно».

Оцінка **Г, ГХ** «незадовільно» – завдання невиконані. Виявлені проблеми встановлення контакту, не сформовані вміння проводити відповідні види мовленнєвої діяльності. Звітна документація оформлена з помилками. Відсутній щоденник, характеристика-відгук.

Рекомендована література

Базова

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / За заг. ред. О. Сербенської : Посібник. – Львів. : Світ, 2011. – 258 с.
2. Беляєва О., Котлярова Т. Розвиток зв'язного мовлення дітей зі складним дефектом // Дефектолог. – 2008. – № 6 – С.24–28.
3. Бортняк А. А. Ну що б, здавалося, слова... Бесіди про культуру української мови / А. А. Бортняк. – К. : Укр. письменник, 1994. – 270 с.
4. Вашуленко М. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності // Дитячий садок. – 2004. – №20. – С. 18–22.
5. Введенская Л. А., Павлова Л. Г. Человеческое слово могучее / Л. А. Введенская, Л. Г. Павлова. – М. : Просвещение, 1984. – 168 с.
6. Власюк А. І. Основи редагування коректури та верстки технічних текстів : навч. посібник / А. І. Власюк, Р. С. Белзецький. — Вінниця : ВНТУ, 2009. – 95 с.
7. Гольдин В. Е. Речевой етикет / В. Е. Гольдин. – М. : Просвещение, 1983. – 109 с.
8. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей // Дошкільне виховання. – 2004. – №7. – С. 24–30.
9. Григораш Д. С. Теорія і практика редагування газети / Д. С. Григораш. – Львів : Вид-во ЛДУ, 1966. – 168 с.
10. Гримич М., Непийвода Н. Українська мова щодня: Початковий рівень: Навч. Посібник / М. Гримич, Н. Непийвода. – К. : Заповіт, 1998. – 160 с.
11. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів

- української мови / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К. : Радянська школа, 1986. – 222 с.
12. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення: Навчальний посібник / С. І. Дорошенко. – Харків : ОВС, 2002. – 144 с.
13. Заплатная С. Проявления лексико-грамматических нарушений у детей и пути их коррекции // Специальные образовательные потребности. Материалы конференции/ С. Заплатная. – М. : Наука, 1998. – С. 319–323.
14. Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации. 4-е изд / Е. Н. Зарецкая. – М. : Дело, 2002. – 480 с.
15. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування / М. С. Зарицький. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 120 с.
16. Зелінська Н. В. Теоретичні засади роботи редактора над літературною формою твору. [Літературне опрацювання тексту] : навч. посібник / Н. В. Зелінська. – К. : УМК ВО, 1989. – 76 с.
17. Иванова С. Ф. Специфика публичной речи / С. Ф. Иванова. – М. : Просвещение, 1993. – 216 с.
18. Исенина Е. Начальный период развития речи у детей: проблемы и гипотезы // Вопросы психологии. – 1987. – №2.
19. Иванченко Р. Г. Літературне редагування : репр. вид / Р. Г. Иванченко. – К. : Світ, 2003. – 248 с.
20. Капелюшний А. О. Стилїстика. Редагування журналістських текстів: Практичні заняття : навч. посіб / А. О. Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2003. – 544 с.
21. Капелюшний А. О. Редагування в засобах масової інформації : навч. посібник. 2-ге вид., випр. і допов / А. О. Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2009. – 431 с.
22. Караванський С. Пошук українського слова або боротьба за національне «я» / С. Караванський. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 240 с.
23. Карпенко В. О. Основи редакторської майстерності. Теорія, методика, практика : підручник / В. О. Карпенко. – К. : Університет «Україна», 2007. – 431 с.
24. Когут М. Принципи розвитку мовлення та навчання дітей дошкільного віку рідної мови // БВДС «Мовленнєва веселка». – 2006. – № 1–2. – С. 1–5.
25. Корекційна педагогіка: Основи навчання і виховання дітей з відхиленнями у розвитку / Б. Пузанов, В. Селіверстов,

- С. Шаховська, Ю. Костенкова; Під ред. Б. Пузанова. – М. : Видавничий центр «Академія», 1998.
26. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала / Л. Костенко. – К. : Вища школа, 1999. – 120 с.
27. Крысин Л. П. Речевое общение и социальные роли говорящих // Социально-лингвистические исследования. – М. : Наука, 1976. – С. 54–56.
28. Кузнецова М. Для маленьких – фізкультура у віршиках // Дошкільне виховання. – 1999. – № 6. – С. 20–21.
29. Лопухина И. Логопедия: 550 занимательных упражнений для развития речи: пособие для логопедов и родителей / И. Лопухина. – М. : Аквариум, 1995. – 386 с.
30. Мамерчук А. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків: Навчальний посібник для вчителів-логопедів, вчителів і вихователів шкіл та дитсадків / А. Мамерчук. – К. : Райдуга, 1995. – 403 с.
31. Мацько Л. І., Кравець Л. В. та ін. Стилїстика ділової мови і редагування документів : навч. посіб / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець, О. В. Солдаткіна. – К. : Університет «Україна», 2004. – 282 с.
32. Мозгова Т. Виправлення вад вимови фонем у дітей із загальним недорозвитком мовлення // Дефектологія. – 2004. – № 1 – С. 43–45.
33. Непійвода Н. Мовна підготовка у школі та вузі // Українська мова та література. – 2000. – № 5. – С. 25–30.
34. Овчиннікова А. П'ять кроків до гарної мови: Мовна комунікація: техніка мовлення / Під ред. А. Ю. Цофнаса. – Одеса: ОКФА, 1997. – 184 с.
35. Партико З. В. Редагування: творчість чи ремесло? // Вісник Книжкової палати. – 1999. – № 9. – С. 12–15.
36. Партико З. В., Огірко І. В. Редагометрія – міждисциплінарна галузь знань // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2010. – № 1. – С. 108–110.
37. Партико З. В. Галузеве редагування в засобах масової інформації : навч. посібник / З. В. Партико. – Львів: Афіша, 2007. – 104 с.
38. Партико З. В. Галузеві норми редагування перекладів // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія філологія. Т. 5. – № 2. – 2002. – С. 132–137.
39. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посібник. 2-ге вид. / З. В. Партико. – Львів : Афіша, 2011. – 640 с.

- 40.Партико З. В. Методи творчого редагування // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації / З. В. Партико. – 2011. – № 1. – С. 114–120.
- 41.Партико З. В. Редагування матеріалів засобів масової інформації : збірник вправ / З. В. Партико. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. – 110 с.
- 42.Пахомова Н. Мовленнєва готовність дітей дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення // Дефектологія. – 2005. – № 3 – С. 48–50.
- 43.Пономарів О. Д. Культура слова. Мовностилістичні поради / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1999 – 205 с.
- 44.Рібцун Ю. До проблеми вивчення загального недорозвинення мовлення в дітей молодшого дошкільного віку / Ю. Рібцун // Актуальні проблеми сучасної логопедії : матеріали конф. – К., 2007. – С. 29–32.
- 45.Різун В. В. Літературне редагування : підручник. – К. : Либідь, 1996. – 240 с.
- 46.Савченко М. Методика виправлення вад мови у дітей / М. Савченко. – К. : Рад. школа, 1983. – 165 с.
- 47.Свинцов В. И. Логические основы редактирования текста / В. И. Свинцов. – М. : Книга, 1972. – 320 с.
- 48.Серебрянська О. А. Культура усного мовлення. Практикум /О. А. Серебрянська. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.
- 49.Соботович Е.Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции : (дети с нарушением интеллекта и мотор. алалией) / Е. Ф. Соботович. – М. : Классикс стиль, 2003. – 160 с.
- 50.Сопер П. Основы искусства речи / П. Сопер. – М. : Прогресс, 1992. – 188 с.
- 51.Стрюк К. Ще раз про розвиток мовлення: Пріоритетні напрями розвитку мовленнєвої діяльності дошкільнят // Дитячий садок. – 2004. – №47.
- 52.Ушакова Т. М. Дитяча мова – її витoki і перші кроки в розвитку // Психологічний журнал, т. 20, – № 3. – 1999. – С. 59–70.
- 53.Феллер М. Д., Квітко І. С. та ін. Довідник коректора / М. Д. Феллер, І. С. Квітко, М. Г. Шевченко. – Харків : Книжкова палата УРСР, 1972. – 408 с.

Звіт
студента/студентки філологічного факультету
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського

1. Де проходив(-ла) практику (прізвище, ім'я та по батькові керівника).
2. Які функції виконував(-ла) у ДНЗ, редакції.
3. Хто керував мовленнєвою практикою у ДНЗ, редакції.
4. Чи план практики був складений відповідно до її програми і специфіки редакції. Як виконував(-ла) заплановано(вказати, що зроблено, що не реалізовано і чому саме)?
5. Які матеріали за час практики написані з власної ініціативи, а які – за завданням редакції. Як оцінила редакція матеріали практиканта(-ки).
6. Коротко охарактеризувати методику підготовки і написання матеріалів.
7. Які труднощі виникали під час мовленнєвої практики, чи доводилося долати їх самостійно чи з допомогою штатних працівників.
8. У яких редакційних заходах довелося взяти участь.

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА ПРАКТИКА

(для студентів II курсу спеціальності 035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика))

Пояснювальна записка

Навчальним планом для спеціальності «Прикладна лінгвістика» на філологічному факультеті передбачено проведення після IV семестру 14-ти денної **соціолінгвістичної** практики. Загальний обсяг практики 3 кредити 90 год. Практика відбувається відповідно до «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого Наказом № 93 Міністерства освіти та науки України від 8.04.1993 р. та зареєстрованого у Міністерстві юстиції України № 35 від 30 квітня 1993 р.

У підготовці фахівця-філолога велика роль належить загальнолінгвістичним курсам – «Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство», які не тільки розширюють і поглиблюють лінгвістичний світогляд, але й дають уявлення про принципи та методи лінгвістичних спостережень та лінгвістичного аналізу. Однією з провідних у курсі мовознавства є соціолінгвістична проблематика, яка складає самостійний напрям у сучасній мовній науці – соціальну лінгвістику. Це напрям мовознавства, що вивчає суспільну обумовленість виникнення, розвитку і функціонування впливу суспільства на мову і мови на суспільство.

Поширення 2-х мов у колективній комунікації України приводить до українсько-російського білінгвізму, наслідком якого є інтерференція і поява субмови (суржику).

Метою соціолінгвістичної практики є формування компетентності фахівців – лінгвістів та підготовка кваліфікованих філологів та учителів української мови і літератури. З огляду на це виникає необхідність спеціальних досліджень різноманітних проявів впливу іншомовного оточення на мовлення носіїв української мови, вимагає залучення як об'єкта аналізу живого мовлення різних за віком, місцем проживання, соціальним статусом верств населення.

Вивчення білінгвізму передбачається, насамперед, у лінгвістичному (соціолінгвістичному) аспекті: функціональне навантаження другої мови, сфери її використання (у порівнянні з українською мовою), ступінь вільного володіння нею; розподіл

комунікативних функцій між українською і російською мовами; контингент, охоплений двомовністю; оцінка двомовності як соціолінгвістичного феномена.

Частотність і стійкість інтерферентно обумовлених порушень норм в усному мовленні в Україні залежить не тільки від розбіжностей у інтенсивності взаємодії української та російської мов на рівні фонетики, лексики і граматики, але й від соціальних факторів, від стильових та ситуативних характеристик спілкування. Це зумовлює підвищення ролі соціолінгвістичної інтерпретації спостережень над живим розмовним мовленням.

Таким чином, **предметом** соціолінгвістичної практики є українське усне мовлення в Україні у його стильовій диференціації.

Завданням практики є:

- практичне закріплення знань, отриманих під час викладання курсів «Сучасна українська мова», «Вступ до мовознавства», «Соціолінгвістика», про виділення та фіксацію мовних порушень норм літературної мови, що виникають під впливом міжмовних контактів, а також як результат засвоєння мовцями нормативних новоутворень.
- засвоєння студентами методів вивчення живого розмовного мовлення.
- прищеплення майбутнім філологам та учителям української мови і літератури навичок самостійної науково-дослідної роботи з аналізу українського мовлення, визначення джерел виникнення мовних помилок і шляхів подолання тих чи інших відхилень від літературної мови.
- знайомство з національно-мовним будівництвом української держави.

Під час практики студенти отримують можливість глибше зрозуміти особливості мовної політики України, мовної поведінки та мовної стійкості особистості в ситуації білінгвізму: «Втративши свою мовну стабільність, народ завдяки мовній стійкості може поступово повернути й свою мовну стабільність, навіть зміцнити її. Втративши мовну стабільність і не маючи або не виробивши мовної стійкості, народ може втратити навіть найстабільнішу і найвпливовішу, найпоширенішу в світі мову».

Практика соціолінгвістичного вивчення українського усного розмовного мовлення, зокрема в тій її частині, що пов'язана із вивченням мовлення школярів, дає багатий матеріал з методики

вивчення української мови в школі, для подолання інтерферентних явищ.

Реалізація поставленої мети та завдань практики передбачає опанування студентом ряду загальнопредметних та фахових компетентностей:

I. Загальнопредметні: розвивати уміння проводити порівняльні дослідження структурних і функціональних властивостей мов незалежно від характеру генетичних відношень між ними; володіти навичками планування та проведення лінгвістичного експерименту; формувати уміння аналізувати мовні явища як об'єктивацію багатофакторної діяльності людини; засвоїти інформацію про зміст, проблеми і методи сучасної психолінгвістики; формувати власну оцінку, позиції щодо історичних процесів в Україні та місце української мови як рідної та державної; володіти навичками наукової організації праці; розвивати навички самостійного опанування нових знань; уміти працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

II. Фахові: уміти застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінювати набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки; знання одиниць мови та правил їх поєднання; знати теорії виникнення мови (філогенез) та процесу становлення і розвитку мовлення окремого індивіда; уміти застосовувати сучасні наукові методи лінгвістичних, зокрема соціолінгвістичних, психолінгвістичних, лексикографічних, семантичних, когнітивних досліджень.

Зокрема студенти повинні **знати:**

- знати одиниці мови та правила їх поєднання.
- знати основи лінгвістичного експерименту.
- знати мовні явища та процеси та давати їм характеристику.

Після проходження соціолінгвістичної практики студенти мають **вміти:**

- розвивати уміння проводити порівняльні дослідження структурних і функціональних властивостей мов незалежно від характеру генетичних відношень між ними.
- формувати уміння аналізувати мовні явища як об'єктивацію багатофакторної діяльності людини; засвоїти інформації про зміст, проблеми і методи сучасної соціолінгвістики та психолінгвістики.
- володіти навичками наукової організації праці.

- уміти застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями;
- володіти всіма видами мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо, аудіювання) на базі достатнього обсягу знань з фонетики, граматики, лексики, орфографії, пунктуації тощо;
- вміти компетентно аналізувати цілісні тексти (усне мовлення) пересічних громадян з точки зору соціально-лінгвістичних факторів;

Організація та керівництво соціолінгвістичної практики

Розподіл студентів за об'єктами практики (райони міста Миколаєва, районні центри Миколаївської області, селища міського типу та села Миколаївської області) і призначення керівників здійснюється кафедрою загальної та прикладної лінгвістики та оформляється наказом ректора.

Керівництво практикою повинно забезпечувати проведення всіх організаційних заходів щодо проходження й контролю за виконанням програми практики.

Вимоги до бази практики.

Соціолінгвістична практика проводиться одночасно у декількох населених пунктах області: у обласному центрі, районних центрах (містечках і селищах міського типу), селах.

У обласному центрі з багатогалузевою промисловістю слід обрати підприємства, що відображають специфіку економічного та соціального розвитку даного регіону (наприклад, кораблебудування).

Етапи практики.

Проведення соціолінгвістичної практики передбачає 3 етапи роботи: підготовка до практики, її безпосереднє проведення, обробка зібраного матеріалу і його науковий аналіз.

Перший етап – підготовка до практики. Основну теоретичну підготовку до практики студенти отримують у процесі читання курсів «Соціолінгвістика», «Сучасна українська мова», «Вступ до мовознавства», «Українська діалектологія».

У ході підготовчої роботи студенти мають засвоїти, що лінгвістичну сутність і соціальну значущість двомовності передбачається вивчити у контексті впливу на неї соціальних, культурних, етнічних і психологічних факторів. У зв'язку з цим

цілісну картину особливостей функціонування української мови в регіоні можна отримати за допомогою різних методів збору матеріалу: анкетування, безпосереднього спостереження, інтерв'ювання, аналізу документальних джерел, тестування.

Другий етап – проведення практики, попередньо студенти знайомляться з єдиними вимогами до проведення практики, зі способами запису усного мовлення, правилами проведення анкетування, роблять спроби проведення інтерв'ювання реципієнтів та запису відео-підтверджень проведення інтерв'ю. Другий етап відповідає першому тижню практики.

Третій етап – обробка зібраного матеріалу і його науковий аналіз, передбачає роботу студента-практиканта зі зразками оформлення і класифікації отриманих даних, принципами обробки мовного і анкетного матеріалу, запису та аналізу усного мовлення людей (за різними віковими групами) отриманого методом інтерв'ю, вимогами до змісту та форми звітності про виконану роботу. Третій етап припадає на другий тиждень практики.

Обов'язки керівника практики

- забезпечує проведення всіх організаційних заходів: інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, методичні рекомендації та ін.);
- повідомляє про систему звітності з практики: подання письмового звіту, вигляду оформлення виконаного індивідуального завдання;
- контролює забезпечення нормальних умов праці і побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці та техніки безпеки;
- перевіряє звітну документацію, оцінює навчальну й позакласну роботу студентів-практикантів, а також виставляє загальну оцінку за практику;
- подає завідуючому кафедрою письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо покращення практики студентів.

Права та обов'язки студентів-практикантів

- студент-практикант виконує всі види робіт, передбачені програмою соціолінгвістичної практики відповідно до поставлених вимог.

- практикант виконує розпорядження адміністрації й керівників практики. У випадку невиконання вимог, що ставляться до практиканта, студент може бути відсторонений від проходження соціолінгвістичної практики.
- студентам, які не виконують індивідуальний план проходження практики, порушують трудову дисципліну, практика може бути перервана. Студенти, які не виконали завдань і не оформили звітну документацію у чітко визначений наказом термін без поважних причин, отримують незадовільну оцінку з соціолінгвістичної практики та відраховуються з університету.
- студент відвідує консультації керівника практики.
- студент повідомляє керівникові про всі зміни в індивідуальному плані (з поважних причин).
- відповідно до програми практики студент зобов'язаний своєчасно, протягом тижня після завершення практики, надати звітну документацію.
- студент-практикант має право з усіх питань, які виникають в процесі практики, звертатися до керівників практики, викладачів, користуватися навчально-методичними посібниками, вносити пропозиції з удосконалення організації практики.
- студент має право на подовження терміну проходження соціолінгвістичної практики за наявності поважних причин та відповідних документів, що їх підтверджують.
- студент, який не перебував на практиці через хворобу чи з інші поважної причини більше 50% відведеного часу, повинен подати до деканату відповідні документи протягом першого тижня після закінчення терміну практики. На підставі поданих документів та в межах графіку навчального процесу деканат визначає нові терміни проходження соціолінгвістичної практики відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня. На час проходження практики цим студентам у разі необхідності дозволяється вільне відвідування навчальних занять.
- за підсумками соціолінгвістичної практики студент отримує диференційовану оцінку.

Зміст програми практики та загальні методичні рекомендації до її проведення

Перед початком практики проводиться настановча

конференція. Студенти записують до своїх робочих щоденників основні завдання і правила роботи на практиці.

Першим етапом роботи у будь-якому населеному пункті є проведення анкетування. Воно проводиться на підприємствах та інших закладах і організаціях (за домовленістю).

Завершальним етапом соціолінгвістичного обстеження є вивчення рис українського мовлення білінгвів. Воно ґрунтується на проведенні записів (магнітофонних або блокнотних) спонтанного мовлення респондентів. Можна використати метод інтерв'ю.

Вимоги до звіту та захисту практики

- студентам необхідно зібрати 25 анкет + опитування респондентів (Додаток А).
- записати і проаналізувати 25-30 сторінок зв'язних висловлювань (текстів), що дають уявлення про соціальні та мовні характеристики осіб, мовлення яких записувалося.
- написати короткий звіт-реферат (3-5 сторінок), що відображає практику використання української та російської, польської чи іншої мови у населеному пункті. Описати інтерферентні явища на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях.
- усі документи підшиваються у папку, сторінки нумеруються.
- належним чином оформлений звіт подається керівникові практики упродовж тижня після закінчення практики (термін проходження практики визначено навчальним планом).

Кожному студенту пропонуються тематика анкет і питальників.

При виконанні записів усного мовлення студентам слід дотримуватися наступних вимог:

- інформантами можуть бути чоловіки і жінки будь-якого віку і рівня освіти, представники різних соціальних верств міського і сільського населення регіону, що обстежується;
- зразки усного мовлення фіксуються у 50% усіх опитуваних;
- обсяг записів не повинен перевищувати 4-х сторінок рукописного тексту;
- до кожного тексту докладається анкета і дається коротка характеристика ситуації спілкування з вказівкою, якою мовою проходило спілкування з інформантом;
- у блокнотних записах усного українського мовлення застосовується транскрибування.

Результати практики обговорюються на звітній конференції, де

студенти обмінюються отриманим досвідом. Керівник практики проводить диференційоване оцінювання за результатами звітної документації та вносить оцінки до відомості, індивідуального плану та залікової книжки студента-практиканта.

Звіт про проходження соціолінгвістичної практики повинен відображати виконання завдань із усіх розділів практики, відповідати вимогам, що ставляться до його написання й оформлення, бути захищеним у порядку й строки, передбачені програмою практики.

У триденний термін після завершення соціолінгвістичної практики студенти повинні надати керівникові практики такі документи:

1. Звіт про проходження соціолінгвістичної практики, затверджений завідувачем дошкільного навчального закладу.
2. Письмовий аналіз усного мовлення реципієнтів.
3. Диск з записами інтерв'ю.
4. Щоденник практиканта та анкети реципієнта.

Керівник практики виставляє у залікову книжку та відомість оцінку за практику.

Форми, методи, засоби контролю

Підсумкова оцінка виставляється з урахуванням повного обсягу завдань, що ставляться перед студентом перед проходженням практики. Результати практики оцінюються за документацією, яка здається студентом-практикантом після проходження практики на кафедру для захисту на підсумковій конференції.

Оцінювання результатів практики студентів здійснюється за такими критеріями:

- вчасне подання звіту з практики – 5 балів;
- правильність оформлення документації – 10 балів;
- ведення щоденника – 15 балів;
- виконання визначених у програмі завдань практики – 70 балів.

Звіт із практики обговорюють на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики, розглядає та оцінює комісія, до складу якої входять: завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики, керівник практики, члени кафедри загальної та

прикладної лінгвістики.

На підсумковій конференції організують захист представлених студентами матеріалів.

Оцінка А «відмінно» – всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента застосовувати аналіз мовних явищ, зафіксованих під час інтерв'ю. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи..

Оцінка В «добре» – завдання виконано правильно, але недостатньо повно. Виявлено вміння студента застосовувати знання про мову та аналізувати мовні явища, хоча характеристика їм дана недостатньо повно. Звіт подано у встановлений термін. Він містить усі структурні елементи.

Оцінка С «добре» – завдання практики виконано, але неповно, в ході виконання завдань, допускалися незначні помилки. Звітна документація оформлена згідно з вимогами.

Оцінка Д «задовільно» – завдання практики виконано в неповному обсязі, в ході виконання завдань допускалися помилки. Звітна документація оформлена з помилками.

Оцінка Е «задовільно» – завдання виконано з помилками. Всі завдання практики виконувалися, але допущені неточності. Документація оформлена неповно, з помилками. Відсутній комплексний аналіз мови реципієнтів.

Оцінка F, FX «незадовільно» – завдання невиконані. Виявлені проблеми встановлення контакту, не сформовані вміння проводити відповідні види методів збору матеріалу. Звітна документація оформлена з помилками. Відсутній щоденник, диск.

Рекомендована література

1. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики) / В. А. Аврорин. – Л. : Наука, 1975. – 275 с.
2. Аврорин В. А. Двухязычие и школа / В. А. Аврорин // Проблемы
3. Беликов В. И. Социолингвистика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М. : РГГУ, 2001. – 439 с.
4. Белл Р. Социолингвистика. Цели, методы и проблемы / Р. Белл. – М. : Международные отношения, 1980. – 320 с.
5. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика : учеб.

пособ. / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1987. – 160 с.

6. Брицин В. М. Соціолінгвістика / В. М. Брицин // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 583–584.

7. Бурда Т. Мотивація мовної поведінки білінгвів (Психолінгвістичне дослідження) / Т. Бурда // Урок української. – 1999. – № 9-10. – С. 11–15.

8. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / Уриель Вайнрайх // Новое в лингвистике. Языковые контакты. – Вып. VI. – М. : Прогресс, 1972. – С. 25–60.

9. Виноградов В. А. Соціолінгвістична типологія: Мова і суспільство; Типологія комунікативних середовищ; Генералізація комунікативних середовищ та ін. : [монографія] / В. А. Виноградов. – М. : ЛКИ, 2008. – 370 с.

10. Дешериев Ю. Д. Социальная лингвистика. К основам общей теории / Ю. Д. Дешериев. – М. : Наука, 1977. – 382 с.

11. Звегинцев В. А. Про предмет і метод соціолінгвістики / В. А. Звегинцев // Известия АН СРСР. Серія літератури і мови. – 1976. – Т. 35 –. № 4. – С. 308–320.

12. Звегинцев В. А. Соціальне та лінгвістичне в соціолінгвістиці / В. А. Звегинцев // Известия АН СРСР. Серія літератури і мови. – Т. 41. – № 3. – 1982. – С. 250–258.

13. Краус Й. К общим проблемам социолингвистики / Й. Краус // Вопросы языкознания. – 1974. – № 4. – С. 27–37.

14. Крисін Л. П. Мова в сучасному суспільстві / Л. П. Крисін. – М. : Просвещение, 1977. – 191 с.

15. Крисін Л. П. Соціолінгвістичні аспекти вивчення сучасної російської мови / Л. П. Крисін. – М. : Наука, 1989. – 224 с.

16. Круглов О. Деякі аспекти мовного планування в Україні / О. Круглов // П'ятий Міжнародний конгрес українців. Мовознавство. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 62–64.

17. Крысин Л. П. О речевом поведении человека в малых социальных общностях (Постановка вопроса) / Л. П. Крысин // Язык и личность. – М. : Наука, 1989. – С. 78–86.

18. Крысин Л. П. Социолингвистика / Л. П. Крысин // Энциклопедический словарь юного филолога. – М. : Педагогика, 1984. – С. 293–295.

19. Лабов У. Исследование языка в его социальном контексте / У. Лабов // Новое в лингвистике. – Вып. 7.

Социолінгвістика. – М. : Прогрес, 1975. – С. 96–181.

20. Никольский Л. Б. Синхронная социолінгвістика / Л. Б. Нікольський. – М. : Наука, 1976. – 166 с.

21. Очерки по социолінгвістике / [Под ред. В. П. Тимофеева] // Ученые записки. – Шадринск, 1971. – № 146. – 91 с.

22. Теоретические проблемы социальной лингвистики / [Под ред. Ю. Д. Дешериева]. – М. : Наука, 1981. – 366 с.

23. Черемська О. С. Деякі явища лексичної інтерференції в українській мові (на матеріалі преси Харківщини 50-80-х років ХХ ст.) / О. С. Черемська // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. статей / [Відп. ред. проф. М. П. Кочерган]. – К. : КДЛУ, 2001. – Вип. 5. – С. 181–184.

24. Черемська О. С. Лексична та граматична інтерференції в сучасній українській літературній мові як наслідок українсько-російського білінгвізму : дис... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Ольга Степанівна Черемська. – Харків, 2002. – 176 с.

25. Якобсон Р. О. Лингвистика в ее отношении к другим наукам / Р. О. Якобсон // Якобсон Р. О. Избранные работы. – М. : Прогрес, 1985. – 460 с. – С. 145–150.

Додаток А.

Питальник № 1

1. Як, на Вашу думку, змінилася загальна ситуація щодо вживання української мови в Україні за роки незалежності?
Відбулися значні зміни на краще
Відбулися незначні зміни на краще
Нічого не змінилося
Відбулися незначні зміни на гірше
Відбулися значні зміни на гірше
Важко відповісти (ВВ)
2. Як, на Вашу думку, змінилася загальна ситуація щодо вживання російської мови в Україні за роки незалежності?
Відбулися значні зміни на краще
Відбулися незначні зміни на краще
Нічого не змінилося
Відбулися незначні зміни на гірше
Відбулися значні зміни на гірше
Важко відповісти (ВВ)
3. Як Ви вважаєте, в більшості країн Європи вживається:
Одна національна мова

Декілька національних мов
 Важко відповісти (ВВ)
 Інше

4. Як, на Вашу думку, чи відповідає сучасний стан вживання української мови в усіх сферах мовлення її статусу «державної»?

Мова вживається в більшому обсязі, ніж цього вимагає статус

Мова вживається в обсязі, що відповідає її статусу

Мова вживається в меншому обсязі, ніж вимагає статус

Важко відповісти (ВВ)

Інше

5. Як Ви вважаєте, російська мова має вживатися в Україні в більшому обсязі, ніж тепер, в такому самому чи меншому?

В більшому обсязі, ніж тепер

В такому ж обсязі, як тепер

В меншому обсязі, ніж тепер

Важко відповісти (ВВ)

6. Як Ви вважаєте, українська мова має вживатися в Україні в більшому обсязі, ніж тепер, в такому самому чи меншому?

В більшому обсязі, ніж тепер

В такому ж обсязі, як тепер

В меншому обсязі, ніж тепер

Важко відповісти (ВВ)

7. На Вашу думку, чи престижно сьогодні в Україні говорити:

	Престижно	Скоріше престижно	Скоріше не престижно	Не престижно	ВВ
Українською мовою					
Російською мовою					
Англійською мовою					

8. Як Ви вважаєте, наскільки престижна українська мова в таких сферах мовлення як:

	Престижно	Скоріше престижно	Скоріше не престижно	Не престижно	ВВ
Спілкування в державних закладах					
Спілкування в закладах сфери послуг (магазинах, кафе тощо)					
Спілкування в закладах освіти (школи, ВНЗ)					
Спілкування з незнайомими людьми на вулиці					
Спілкування у сфері бізнесу					

9. Як Ви вважаєте, наскільки престижна російська мова в таких сферах мовлення як:

	Престижно	Скоріше престижно	Скоріше не престижно	Не престижно	ВВ
Спілкування в державних закладах					
Спілкування в закладах сфери послуг (магазинах, кафе тощо)					
Спілкування в закладах освіти (школи, ВНЗ)					
Спілкування з незнайомими людьми на вулиці					
Спілкування у сфері бізнесу					

10. У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки людей, на Вашу думку, розмовляє українською мовою:

	Майже ніхто	Значно менше половини	Половина на половину	Значно більше половини	Майже всі	ВВ
У державних закладах						
У закладах сфери послуг (магазинах, кафе тощо)						
У школах						
У вищих навчальних закладах						
У громадському транспорті						
З родиною, друзями						
З незнайомими людьми на вулиці						
У сфері бізнесу						

11. Чи згодні Ви з твердженням, що українська мова є одним із символів державності України?

Зовсім не згоден (а)

Скоріше не згоден (а)

І так, і ні

Скоріше згоден (а)

Повністю згоден (а)

Важко відповісти (ВВ)

12. Як Ви вважаєте, якими має бути статус української та російської мов в Україні?

Українська мова має бути єдиною державною мовою з витісненням російської мови з усіх

сфер життя

Українська мова – державна, російська мова – має такі самі права, як і решта мов національних меншин

Українська мова – державна, російська мова використовується паралельно лише як розмовна

Українська мова – державна, російська вживається паралельно як офіційна мова в тих регіонах, де більшість населення цього прагне

Українська та російська мови мають бути рівноправними державними мовами

Російська мова має бути єдиною державною мовою з витісненням української мови з усіх сфер життя

Це питання для мене не має значення

Важко відповісти (ВВ)

Інше

13. Як Ви переважно ставитесь до людей, які в повсякденному житті говорять українською мовою?

Такі люди мені не подобаються

Такі люди мені скоріше не подобаються

Мова, якою говорить людина, не впливає на те, подобається ця людина мені чи ні

Такі люди мені скоріше подобаються

Такі люди мені подобаються

Важко відповісти (ВВ)

14. Як Ви переважно ставитесь до людей, які в повсякденному житті говорять російською мовою?

Такі люди мені не подобаються

Такі люди мені скоріше не подобаються

Мова, якою говорить людина, не впливає на те, подобається ця людина мені чи ні

Такі люди мені скоріше подобаються

Такі люди мені подобаються

Важко відповісти (ВВ)

15. Як Ви переважно ставитесь до людей, які в повсякденному житті говорять суржиком?

Такі люди мені не подобаються

Такі люди мені скоріше не подобаються

Мова, якою говорить людина, не впливає на те, подобається ця людина мені чи ні

Такі люди мені скоріше подобаються

Такі люди мені подобаються

Важко відповісти (ВВ)

16. На Вашу думку, в Україні російська та українська мови:

Протистоять одна одній

Частково конкурують

Мирно співіснують

Інше

Важко відповісти (ВВ)

17. На Вашу думку, інформаційний простір (газети, радіо, телебачення тощо) Україна можна назвати:

Скоріше російськомовним

- Рівною мірою російськомовним і україномовним
- Скоріше україномовним
- Важко відповісти (ВВ)
18. На Вашу думку, інформаційний простір Вашого населеного пункту можна назвати:
- Скоріше російськомовним
- Рівною мірою російськомовним і україномовним
- Скоріше україномовним
- Важко відповісти (ВВ)
19. Як Ви вважаєте, чи існує загроза виникнення конфліктів в Україні на мовному ґрунті?
- Загрози зовсім не існує
- Загрози скоріше не існує
- Загрози скоріше існує
- Існує суттєва загроза
- Важко відповісти (ВВ)
20. Як Ви вважаєте, чи призведе поширення української мови на всі сфери мовлення до загострення міжнаціональних стосунків?
- Не призведе
- Скоріше не призведе
- Скоріше призведе
- Призведе
- Важко відповісти (ВВ)
21. Як Ви вважаєте, чи призведе до загострення міжнаціональних стосунків надання російській мові статусу другої державної?
- Не призведе
- Скоріше не призведе
- Скоріше призведе
- Призведе
- Важко відповісти (ВВ)
22. Якою мірою мовна ситуація в Україні забезпечує можливості україномовного населення задовольняти свої культурно-інформаційні потреби?
- Повністю забезпечує
- Загалом забезпечує
- Певною мірою забезпечує
- Скоріше не забезпечує
- Зовсім не забезпечує
- Важко відповісти (ВВ)
23. Якою мірою мовна ситуація в Україні забезпечує можливості російськомовного населення задовольняти свої культурно-інформаційні потреби?
- Повністю забезпечує
- Загалом забезпечує
- Певною мірою забезпечує
- Скоріше не забезпечує
- Зовсім не забезпечує
- Важко відповісти (ВВ)
24. Чи доводилось Вам стикатись в Україні із проявами дискримінації україномовних

громадян російськомовними (за мовною ознакою)?

Так, досить часто

Так, але рідко

Ні, не доводилося

Важко відповісти (ВВ)

25. Чи доводилось Вам стикатись в Україні із проявами дискримінації російськомовних громадян україномовними (за мовною ознакою)?

Так, досить часто

Так, але рідко

Ні, не доводилося

Важко відповісти (ВВ)

26. Чи маєте Ви однакову можливість обрати мову (українську чи російську) для:

	Так	Ні	Важко відповісти
Читання книжок			
Читання газет			
Прослуховування радіопередач			
Перегляду телепрограм			
Перегляду фільмів в кінотеатрі			

27. Коли Ви купуєте газету (і у Вас є вибір), якій Ви надасте перевагу перш за все?

Всеукраїнській газеті українською мовою

Всеукраїнській газеті російською мовою

Місцевій газеті російською мовою

Місцевій газеті українською мовою

Газеті, що видана в Росії

Для мене не має значення / не звертаю уваги на мову

Я не купую газет

Важко відповісти (ВВ)

28. Коли Ви хочете подивитися по телевізору кінофільм, чи впливає на Ваш вибір мова, якою його показують?

Так

Скоріше так, ніж ні

Скоріше ні, ніж так

Ні

Я не дивлюся кінофільми

Важко відповісти (ВВ)

29. Якщо Ви обрали твір іноземного автора, який є в книжковому магазині в перекладі як українською, так і російською мовами, який з них Ви купите?

Російською мовою

Українською мовою

Я не звертаю увагу на мову

Залежно від якості перекладу

Я не купую книжок

Важко відповісти (ВВ)

30. Якою мовою Ви б хотіли дивитися по телевізору західні фільми, серіали?

Озвучені українською мовою

- Озвучені українською мовою із субтитрами російською мовою
- Озвучені російською мовою із субтитрами українською мовою
- Озвучені російською мовою
- Інше
- Я взагалі не дивлюся західні фільми та серіали
- Важко відповісти (ВВ)

31. Якою мовою Ви б хотіли дивитися по телевізору російські фільми, серіали?
- Озвучені українською мовою
 - Озвучені українською мовою із субтитрами російською мовою
 - Озвучені російською мовою із субтитрами українською мовою
 - Озвучені російською мовою
 - Інше
 - Я взагалі не дивлюся західні фільми та серіали
 - Важко відповісти (ВВ)

32. Як Ви оцінюєте державну політику в мовній сфері?
- Позитивно
 - Скоріше позитивно
 - Скоріше негативно
 - Негативно
 - Важко відповісти (ВВ)

33. - 34. На Вашу думку, державна політика в мовній сфері має в першу чергу:

	У першу чергу	У другу чергу
Сприяти поширенню української мови в усіх сферах мовлення	☐	☐
Вирішити питання щодо статусу російської мови	☐	☐
Забезпечити реалізацію прав національних меншин у мовній сфері	☐	☐
Важко відповісти (ВВ)	☐	☐

35. Як Ви вважаєте, сьогодення мовна політика держави щодо української мови:
- Підтримує і стимулює функціонування мови
 - Не заважає, але й не сприяє її функціонуванню
 - Обмежує функціонування мови
 - Інше
 - Важко відповісти (ВВ)

36. Як Ви вважаєте, сьогодення мовна політика держави щодо російської мови:
- Підтримує і стимулює функціонування мови
 - Не заважає, але й не сприяє її функціонуванню
 - Обмежує функціонування мови
 - Інше
 - Важко відповісти (ВВ)

37. Як Ви вважаєте, сьогодення мовна політика держави щодо інших мов національних меншин (крім російської мови):
- Підтримує і стимулює функціонування мови
 - Не заважає, але й не сприяє її функціонуванню
 - Обмежує функціонування мови

Інше

Важко відповісти (ВВ)

38. Як Ви вважаєте, чи повинна російська мова мати на законодавчому рівні певні переваги порівняно з мовами інших національних меншин, які мешкають на території України?

Так

Скоріше так, ніж ні

Скоріше ні, ніж так

Ні

Важко відповісти (ВВ)

Уявіть собі ситуацію, коли двоє людей сперечаються між собою, висловлюючи свої точки зору.

Надання російській мові статусу регіональної вирішує мовне питання і не загрожує розвитку української мови в регіонах, де вона буде введена.

Регіональний статус російської мови загострює мовне питання в країні; надання російській мові статусу регіональної призведе до остаточного витіснення української мови з цих регіонів, впроваджується в російськомовних регіонах, щоб не вчити українську.

підтримуєте більше?

Друге

Ні перше, ні друге

Важко відповісти (ВВ)

40. Якою мовою, на Вашу думку, має вестися документація в державних закладах тих регіонів, які прийняли рішення про надання російській мові статусу регіональної?

Українською

Російською

Обома мовами

На вибір (українською або російською)

Важко відповісти (ВВ)

41. Якою мовою має відбуватися спілкування в державних установах тих регіонів, які прийняли рішення про надання російській мові статусу регіональної?

Українською

Російською

На вибір працівника установи (українською або російською)

На вибір відвідувача (українською або російською)

Важко відповісти (ВВ)

42. Як Ви вважаєте, чи обов'язковим є викладання державною мовою в усіх державних закладах освіти?

Так

Скоріше так, ніж ні

Скоріше ні, ніж так

Ні
Важко відповісти (ВВ)

43. Як Ви вважаєте, чи повинні викладачі (вчителі) спілкуватися державною мовою під час всього навчального процесу (не тільки на лекціях чи уроках) в державних закладах освіти?

Так
Скоріше так, ніж ні
Скоріше ні, ніж так
Ні
Важко відповісти (ВВ)

44. На Вашу думку, якою мовою має провадитися судочинство у Вашому населеному пункті?

Українською
Російською
Українською або російською – яка є більш прийнятною для обох сторін
Мені байдуже
Важко відповісти (ВВ)

45. Як Ви вважаєте, чи потрібно запровадити іспит (атестацію) з української мови для всіх держслужбовців?

Так
Ні
Важко відповісти (ВВ)

46. Чию політику в мовній сфері Ви підтримуєте?

Політику в мовній сфері П.Порошенка
Політику в мовній сфері Ю. Тимошенко
Політику в мовній жодного з них не підтримую
Я не знаю їхніх позицій з цього питання
Важко відповісти (ВВ)

47. Чи чули Ви про «Європейську хартію регіональних мов або мов меншин»?

Так, я добре обізнаний з її положеннями
Так, я чув про неї, уявляю про що вона
Так, я дещо чув про неї, але точно не знаю, про що вона
Ні, я не чув про неї
Важко відповісти (ВВ)

48. Для чого вона впершу чергу призначена?

Для підтримки мов, яким загрожує вимирання
Для підтримки мов, що вживаються в регіонах
Для захисту російської мови
Для забезпечення можливості розвитку всіх мов
Інше
Важко відповісти (ВВ)

49. Як, на Вашу думку, змінилася загальна ситуація щодо вживання української мови в Україні за часи президенства В.Ющенка?

Відбулися значні зміни на краще
Відбулися незначні зміни на краще

- Нічого не змінилося
- Відбулися незначні зміни на гірше
- Відбулися значні зміни на гірше
- Важко відповісти (ВВ)

50. Як, на Вашу думку, змінилася загальна ситуація щодо вживання російської мови в Україні за часи президенства В.Ющенка?

- Відбулися значні зміни на краще
- Відбулися незначні зміни на краще
- Нічого не змінилося
- Відбулися незначні зміни на гірше
- Відбулися значні зміни на гірше
- Важко відповісти (ВВ)

51. Як Ви вважаєте, на зразки яких країн має орієнтуватися Україна у своїй мовній політиці?

- На ті країни, які перш за все підтримують мову корінної (титульної) нації
- На ті країни, які визнають офіційний статус кількох мов, що функціонують по всій країні
- На ті країни, які визнають офіційний статус кількох мов, кожна з яких функціонує в певній частині країни
- Україна не повинна орієнтуватись на чужі зразки, а створити власну модель мовної політики
- Інше
- Важко відповісти (ВВ)

52. Якою мовою:

	Пере- важно україн- ською	Україн- ською і росій- ською рівною мірою	Пере- важно росій- ською	Сур- жик ом	ВВ
Ви звичайно дивитесь телепередачі					
Ви звичайно спілкуєтесь із друзями					
Звичайно спілкуються / спілкувалися між собою Ваші батьки					
Ви одержали середню освіту					
Звичайно Ви читаєте художню літературу					
Ви звичайно звертаєтесь до незнайомих однолітків					
- і вони звичайно Вам відповідають					
Між собою звичайно спілкуються / спілкувалися Ваші бабусі і дідусі					
Ви, як правило, лаєтесь					
Ви звичайно спілкуєтесь на роботі (у навчальному закладі)					
Ви звичайно звертаєтесь до продавців у магазинах					
- і Вам звичайно відповідають					
Ви віддаєте перевагу читанню спеціальної, фахової (навчальної) літератури					
Ви спілкуєтесь за неофіційних обставин (у свята, на вечірках)					

- і Вам звичайно відповідають					
Ви звичайно рахуєте					
Ви найліпше володієте					
Ви найліпше вмієте писати					
Ви звичайно говорите у присутності україномовних людей					
Ви звичайно говорите у присутності російськомовних людей					
Ви хотіли б, щоб Ваші діти (майбутні діти) навчалися					
Ви звичайно звертаєтесь до чиновників у державних установах					
- і Вам звичайно відповідають					
Ви звичайно слухаєте радіопередачі					
Ви звертаєтесь звичайно до незнайомих літніх людей					
- і Вам звичайно відповідають					
Ви хотіли б, щоб Ваші діти (майбутні діти) говорили					
Ви звичайно спілкуєтесь вдома з родиною					

53. Як Ви оцінюєте свій рівень володіння:

	Дуже добре	Добре	Задовільно	Погано	Дуже погано	ВВ
Українською мовою						
Російською мовою						

54. Чи обов'язково громадянам України добре володіти:

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні	ВВ
Українською мовою					
Російською мовою					

55. Чи є потреба у громадян України добре володіти:

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні	ВВ
Українською мовою					
Російською мовою					
Англійською мовою					

56. Чи обов'язково у загальноосвітній школі вивчати як окремі дисципліни:

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні	ВВ
Українську мову					
Російську мову					
Англійську мову					

57. В населеному пункті, де Ви мешкаєте, більшість населення говорить:
- Українською
 - Російською
 - Як українською, так і російською
 - Суржиком
 - Інше
58. На Вашу думку, суржик – це...?
- Російська мова з домішками української
 - Суміш російської та української мов
 - Українська мова з домішками російської
 - Суміш будь-яких мов
 - Інше
 - Важко відповісти (ВВ)
59. Як Ви ставитесь до телевізійних та радіопрограм, в яких вживається суржик?
- Такі програми мені дуже не подобаються
 - Такі програми мені скоріше не подобаються
 - Мені це байдуже
 - Такі програми мені скоріше подобаються
 - Такі програми мені дуже подобаються
 - Важко відповісти (ВВ)
60. Чи підтримуєте Ви позицію тих громадських та політичних діячів, які занепокоєні долею української мови?
- Так
 - Скоріше так, ніж ні
 - Скоріше ні, ніж так
 - Ні
 - Важко відповісти (ВВ)
61. Чи підтримуєте Ви позицію тих громадських та політичних діячів, які занепокоєні долею російської мови?
- Так
 - Скоріше так, ніж ні
 - Скоріше ні, ніж так
 - Ні
 - Важко відповісти (ВВ)
62. Якими, на Вашу думку, мають бути стосунки між Україною та Росією?
- Об'єднання в єдину державу
 - Пріоритетне та стратегічне партнерство
 - Рівноправні стосунки незалежних держав, де кожна сторона відстоює свої інтереси
 - Зведення стосунків до мінімально необхідних контактів
 - Важко відповісти (ВВ)
63. Ким Ви себе вважаєте в першу чергу?
- Жителем свого міста / селища
 - Громадянином Землі
 - Громадянином України
 - Мешканцем свого регіону
 - Представником слов'янської єдності

Європейцем

Інше

Важко відповісти (ВВ)

64. Ким Ви себе усвідомлюєте за національністю?

Українцем / україркою

Росіянином / росіяркою

Порівну українцем та росіянином

Інше

65. Яку мову Ви вважаєте своєю рідною мовою?

Українську

Російську

Українську та російську однаковою мірою

Іншу

66. Яке Ваше ставлення до таких історичних постатей:

	Пози- тивне	Скоріше позитивне	Скоріше негативне	Нега- тивне	Така мені відома особа не	ВВ
Іван Мазепа						
Петро І						
Катерина ІІ						
Симон Петлюра						
Володимир Ленін						
Йосип Сталін						
Степан Бандера						
Володимир Щербицький						
В`ячеслав Чорновіл						

67. Як, на Вашу думку, має розвиватися мовна ситуація в Україні в перспективі:

Українська мова має стати основною мовою в усіх сферах спілкування

Україна має стати двомовною країною

Російська мова має стати основною мовою в усіх сферах спілкування

Інше

Важко відповісти (ВВ)

68. Як Ви вважаєте, у цілому все, що відбувається сьогодні в Україні, йде у правильному чи неправильному напрямі?

У правильному напрямі

У неправильному напрямі

Важко відповісти (ВВ)

69. Який ідейно-політичний напрямок найбільшою мірою відповідає Вашим власним переконанням?

Комуністичний

Соціалістичний

Соціал-демократичний

Ліберальний

Національно-демократичний

Національно-радикальний

- Політичний напрямок, що поєднує ідеї ринкової економіки з ідеями возз'єднання України з Росією
- Екологічний («зелений рух»)
- Інший
- Жодний
- Я не орієнтуюся в політичних напрямках
- Важко відповісти (ВВ)
70. Чи згодні Ви з твердженням, що Україні слід негайно повернутися до соціалістичної системи господарювання?
- Зовсім не згоден (а)
- Скоріше не згоден (а)
- І так, і ні
- Скоріше згоден (а)
- Повністю згоден (а)
- Важко відповісти (ВВ)
71. Чи згодні Ви з твердженням, що економіка України має базуватися на ринкових відносинах?
- Зовсім не згоден (а)
- Скоріше не згоден (а)
- І так, і ні
- Скоріше згоден (а)
- Повністю згоден (а)
- Важко відповісти (ВВ)
72. Чи згодні Ви з твердженням, що Україна має продовжувати рух до вступу в європейські структури?
- Зовсім не згоден (а)
- Скоріше не згоден (а)
- І так, і ні
- Скоріше згоден (а)
- Повністю згоден (а)
- Важко відповісти (ВВ)
73. Чи згодні Ви з твердженням, що майбутнє України – в союзі з Росією та Білоруссю?
- Зовсім не згоден (а)
- Скоріше не згоден (а)
- І так, і ні
- Скоріше згоден (а)
- Повністю згоден (а)
- Важко відповісти (ВВ)
74. Чи згодні Ви з твердженням, що Україна повинна мати федеративний устрій?
- Зовсім не згоден (а)
- Скоріше не згоден (а)
- І так, і ні
- Скоріше згоден (а)
- Повністю згоден (а)
- Важко відповісти (ВВ)
75. Чи згодні Ви з твердженням, що Україна має здійснити відповідні кроки для вступу в НАТО?

- Зовсім не згоден (а)
- Скоріше не згоден (а)
- І так, і ні
- Скоріше згоден (а)
- Повністю згоден (а)
- Важко відповісти (ВВ)

76. Якби вам сьогодні довелося голосувати за Акт незалежності України, як би Ви голосували?

- За проголошення Акта
- Проти проголошення Акта
- Важко відповісти (ВВ)
- Не брали б участі у голосуванні

77. Як Ви вважаєте, чи існує сьогодні загроза для цілісності України як держави?

- Так
- Скоріше так, ніж ні
- Скоріше ні, ніж так
- Ні
- Важко відповісти (ВВ)

78. Ваша стать:

- Чоловіча
- Жіноча

79. Ваш вік: (повних років)

80. Ваше громадянство:

- Українець
- Інше

81. Ваша національність:

- Українець
- Росіянин
- Інше
- Важко відповісти

82. В повсякденному житті Ви спілкуєтесь:

- Тільки російською мовою
- В більшості ситуацій російською мовою
- Рівною мірою українською та російською мовами
- В більшості ситуацій українською мовою
- Тільки українською мовою
- Суржилом
- Інше

83. Яке в цілому матеріальне становище Вашої родини?

- Ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти
- Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей
- У цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку, таких як меблі, холодильник, телевізор викликає труднощі
- Живемо забезпечено, але зробити деякі покупки ми поки що не в змозі (купити квартиру, автомобіль тощо)

Ми можемо собі дозволити придбати практично все, що хочемо
Важко відповісти (ВВ)

84. Ваша освіта:

Початкова освіта (менше 9 класів)

Базова (неповна) середня освіта (повні 9 класів)

Повна загальна середня (або професійно-технічна) освіта (11 класів тощо)

Базова вища освіта (технікум, ВНЗ I-II рівнів акредитації)

Повна вища освіта (ВНЗ III – IV рівнів акредитації)

85. Ваш соціальний статус:

Керівник (заступник керівника) підприємства або установи

Займаюся дрібним бізнесом, індивідуальним підприємництвом

Співробітник силових структур (ЗСУ, МВС, СБУ, податкова інспекція)

Кваліфікований робітник

Некваліфікований робітник

Службовець із числа допоміжного персоналу

Фахівець із вищою або базовою вищою освітою

Фермер, орендар

Студент, учень

Домогосподарка

Не маю постійного місця роботи, але періодично працюю в різних місцях залежно від обставин

Офіційно зареєстрований безробітний

Тимчасово не працюю, шукаю роботу

Непрацюючий пенсіонер (у тому числі інваліди)

Інше

86. На території якої країни Ви народилися?

В Україні

В Росії

В іншій країні колишнього СРСР

В іншій країні світу

87. Скільки років Ви прожили в Україні?

1 – 5 років

5 – 10 років

10 – 20 років

Більше 20 років

Все життя

88. Скільки років Ви прожили у Вашому населеному пункті?

1 – 2 роки

2 – 5 років

5 – 10 років

10 – 20 років

Більше 20 років

Все життя

89. Чи доводилось Вам коли-небудь працювати / проживати за межами України більше 3-х місяців? В яких країнах? (Респондент мав можливість вказати декілька варіантів відповідей)

- В Росії
- В країнах колишнього СРСР
- В країнах Західної Європи
- В інших країнах світу
- Не працював(ла) / не проживав(ла)

90. Чи плануєте Ви (Ваші діти) коли-небудь виїхати за межі України навчатися, тимчасово працювати або на постійне місце проживання?

- Так
- Ні
- Мої діти вже не навчаються / працюють за кордоном
- Важко відповісти (ВВ)

ЛІНГВІСТИЧНО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРАКТИКА

(для студентів III курсу спеціальності 6.020303 Філологія
(Прикладна лінгвістика)

Пояснювальна записка

Лінгвістично експериментальна практика базується на науковому доробку нового напрямку прикладної лінгвістики XXI століття – лінгвістичної експертизи. Лінгвістична експертиза розробляє методи, що дозволяють аналізувати імпліцитний та експліцитний зміст тексту. Вона проводиться з метою роз'яснення походження та смислових значень слів, словосполучень, стійких виразів, висловлювань та тлумачень; встановлення смислової спрямованості тексту, специфіки застосування окремих стилістичних засобів та прийомів; пошуку спільних та відмінних рис із іншими рекламними знаками, текстами, слоганами, девізами, номінаціями.

Джерельною базою лінгвістичної експертизи є результати мовленнєвої та творчої діяльності людини, що дають підстави для встановлення істинності або хибності, достовірності або недостовірності усних та письмових тверджень. Експерт-лінгвіст, як правило, здійснює експертизу вже зафіксованого на матеріальних носіях інформації текстового повідомлення. Матеріалом дослідження може стати як авторський текст, що міститься в офіційних документах, так і анонімне повідомлення, розміщене невідомими особами в різних блогах та статтях у мережі Інтернет. Також матеріалом лінгвістичної експертизи може стати будь який аудіо- або відеозапис.

На лінгвістично експериментальну практику відводиться 6 кредитів за навчальним планом.

Тривалість практики – три тижні.

Метою лінгвістично експериментальної практики є формування у студентів системи знань та умінь в галузі експериментальної лінгвістики.

У процесі реалізації поставленої мети передбачається виконання наступних **завдань**:

– поглибити теоретичні знання студентів із психолінгвістики, юрислінгвістики, діагностики писемного мовлення, сугестивної лінгвістики, гендерної лінгвістики, функціональної лінгвістики, комп'ютерної лінгвістики;

- ознайомити студентів із прийомами та сучасними комп'ютерними технологіями в галузі дослідження мовлення
- навчити студентів тлумачити значення та роз'яснювати походження слова, словосполучення, фразеологізму або іншої мовної одиниці; основного або додаткового (конотативного) значення мовної одиниці або мовної одиниці, актуалізованої у певному контексті;
- сформулювати практичні навички проведення психолінгвістичного експерименту;
- удосконалити вміння аналізувати тексти (фрагменти) з метою виявлення їх смислової спрямованості, модальності пропозицій, експресивності та емотивності мовленнєвих одиниць, їх формально-граматичної характеристики та семантики, специфіки застосованих стилістичних засобів та прийомів.

У результаті проходження лінгвістично експериментальної практики студент удосконалює такі **компетентності**:

I. Загальнопредметні компетентності: здатність усно й письмово спілкуватися українською мовою як державною в усіх сферах суспільного життя, зокрема у професійній діяльності; здатність до критичного мислення й ціннісно-світоглядної реалізації особистості; здатність учитися впродовж життя й оволодівати сучасними знаннями; здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел; уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, зокрема для вирішення стандартних завдань професійної діяльності.

II. Фахові компетентності: студент повинен **знати:** базові ідеї експериментальної лінгвістики, історію становлення в системі прикладних дисциплін; понятійний апарат психолінгвістики, юрислінгвістики, діагностики писемного мовлення, сугестивної лінгвістики, гендерної лінгвістики, функціональної лінгвістики, комп'ютерної лінгвістики;

вміти: відповідно до сучасних принципів та методик проводити експериментальне дослідження актуальних проблем прикладного мовознавства; застосовувати сучасні технології аналізу мовного матеріалу; демонструвати лінгвістичний експеримент згідно з поставленими завданнями та із застосуванням сучасних технологій; представляти результати лінгвістичного

експерименту.

Організація та проведення практики

Базою практики є кафедра загальної та прикладної лінгвістики філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського.

Термін, бази практики, склад студентів-практикантів та керівників практики затверджується наказом ректора.

У перший день практики у приміщенні Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського проходить настановча конференція, де визначається мета і завдання практики, її зміст, графік проведення, затверджується форма звітності, вирішуються організаційні питання, призначається староста.

Відповідальність за проходження практики покладено на кафедрального керівника-методиста, який забезпечує організацію та керівництво проходженням практики, контролює успішність виконання студентами індивідуальних завдань, здійснює інструктаж про проходження практики, надає студентам необхідні матеріали, повідомляє студентам про вимоги до звітності з практики.

Обов'язки групового керівника практики

- забезпечити організацію та керівництво проходженням практики;
- скласти рапорт про проходження практики;
- організувати настановчу та підсумкову конференцію за результатами проходження практики;
- перевірити індивідуальні програми лінгвістично експериментальної практики студентів;
- рекомендувати практикантам необхідну методичну та наукову літературу;
- перевірити звітну документацію;
- скласти загальний звіт про результати практики.

Обов'язки студентів-практикантів

- ознайомитися зі змістом чинної програми;
- взяти участь у настановчій конференції з організаційно-методичних питань, пов'язаних із проходженням практики, отримати необхідні навчально-методичні матеріали;
- узгодити з керівником практики індивідуальне завдання на період практики;

- скласти індивідуальний план роботи відповідно до індивідуального завдання;
- виконати індивідуальне завдання;
- вести щоденник практики;
- дотримуватися правил внутрішнього розпорядку в ході проходження практики;
- скласти звіт про проходження практики;
- систематизувати підготовлену документацію та вчасно надати її для перевірки керівникові практики.

Права студента: отримати на кафедрі загальної та прикладної лінгвістики необхідні навчально-методичні матеріали; обговорити з керівником практики зміст індивідуального завдання; звертатися до керівника практики з проханням про внесення змін до індивідуального плану; консультиватися з керівником практики щодо питань практики; вносити пропозиції щодо вдосконалення організації та проведення практики.

Календарний графік проведення практики

- настановча конференція;
- знайомство з місцем практики;
- обговорення та затвердження плану роботи практики;
- виконання плану роботи практики;
- щотижнева звітність керівникові практики;
- обговорення проміжних результатів;
- підсумкова конференція.

Студентам, які не виконують індивідуальний план проходження практики, порушують трудову дисципліну, лінгвістично експериментальна практика може бути перервана. Такі студенти викликаються в деканат факультету для з'ясування причин невиконання індивідуального плану практики.

Студент, який не перебував на практиці через хворобу чи інші поважні причини більше 50% відведеного часу, повинен подати до деканату відповідні документи протягом першого тижня після закінчення терміну практики. На підставі поданих документів та в межах графіку навчально-виховного процесу деканат визначає нові терміни проходження практики відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня. На час проходження практики цим студентам у разі необхідності дозволяється вільне відвідування навчальних занять.

Зміст програми практики та загальні методичні рекомендації до її проходження

Лінгвістично експериментальна практика передбачає: ознайомлення із механізмами здійснення лінгвістичного експерименту, прийомами та сучасними комп'ютерними технологіями в галузі дослідження мовлення (протягом 1 дня); з'ясування актуальних питань сучасної лінгвістичної експертизи (протягом 1 дня); ознайомлення з методиками проведення психолінгвістичних, соціолінгвістичних, нейролінгвістичних та судоволінгвістичних експериментів (протягом 1 дня); проведення асоціативного експерименту (протягом 1 дня); застосування методик аналізу психолінгвістичного експерименту (протягом 1 дня); здійснення лінгвістичної експертизи реклами з метою виявлення мовних прийомів впливу на споживача, лінгвістичного обґрунтування ефективності (або неефективності) цього впливу (протягом 2 днів); лінгвістичний аналіз товарних знаків, торгівельних марок (протягом 1 дня); добір та аналіз матеріалів, що демонструють застосування прийомів мовленнєвого шахрайства (протягом 2 днів); здійснення лінгвістичної експертизи політичних виступів із метою виявлення політично некоректних виразів, небезпечних ідей, закликів (протягом 2 днів); дослідження ефективності сучасних систем машинного перекладу, оцінку якості комп'ютерного перекладу текстів різних стилів (протягом 2 днів); підготовку звіту про результати проходження практики (протягом 1 дня).

Вимоги до звіту та захисту практики

Підтвердженням успішного проходження лінгвістично експериментальної практики є документація, яка містить такі документи:

- щоденник практики;
- аналіз проведеного асоціативного експерименту та картки зі словами-реакціями (додатки А, Б, В);
- лінгвістичну експертизу реклами (додаток Г);
- лінгвістичний аналіз товарних знаків, торгівельних марок (додаток Г);
- лінгвістичну експертизу політичних виступів (додаток Д, Е);
- аналіз матеріалів, що демонструють застосування прийомів мовленнєвого шахрайства (додаток Є);

– аналіз якості комп'ютерного перекладу текстів різних стилів (додаток Ж);

– звіт про результати проходження практики.

Окрім текстових матеріалів студенти повинні подати на кафедру диск із записом аналізованих зразків реклами, товарних знаків, торгівельних марок, політичних виступів.

У щоденнику практики занотовується все, що відбувалося під час проходження практики: завдання керівника; особисті враження під час підготовки матеріалів; окремі записи про механізми здійснення лінгвістичного експерименту, прийоми та сучасні комп'ютерні технології в галузі дослідження мовлення, актуальні питання сучасної лінгвістичної експертизи, методики проведення психолінгвістичних, соціолінгвістичних, нейролінгвістичних та судоволінгвістичних експериментів тощо (додаток З). Щоденник завершується коротким підсумком практики (обсяг 1-2 сторінки), у якому повідомляється, що зроблено під час практики, які завдання із зазначених у програмі практики залишилися не виконаними і з яких причин. Форма щоденника практики може бути довільною (зошит, зшиті аркуші А4).

Усі документи підшиваються у папку, сторінки нумеруються. Звіт про практику підписується керівником практики. Належним чином оформлений звіт подається керівнику практики упродовж тижня після закінчення практики (термін проходження практики визначено навчальним планом).

Форми, методи, засоби контролю

Підсумкова оцінка виставляється з урахуванням поточної роботи студента під час проходження практики і в результаті оцінювання документів, зданих після проходження практики на кафедру та захисту на підсумковій конференції.

Оцінювання результатів практики студентів здійснюється за такими критеріями:

- вчасне подання звіту з практики – 5 балів;
- правильність оформлення документації – 5 балів;
- ведення щоденника – 20 балів;
- виконання визначених у програмі завдань практики – 70 балів.

Звіт із практики обговорюються на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики, розглядається і оцінюється

комісією, до складу якої входять: завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики, керівник практики, члени кафедри загальної та прикладної лінгвістики.

На підсумковій конференції організують захист представлених студентами матеріалів. Захист повинен мати публіцистичний характер. Під час захисту виступають: 1) студент-практикант з доповіддю про весь обсяг проробленої за час практики роботи та оцінкою позитивних і негативних сторін її організації; 2) керівник практики від кафедри з аналізом результатів діяльності студента.

Оцінку «відмінно» практикант отримує за умови повного, своєчасного та якісного виконання визначених у програмі завдань практики.

Оцінка «добре» виставляється, якщо практикант виконав повний обсяг програми практики та індивідуальних завдань керівника; продемонстрував належний рівень теоретичної та практичної підготовки; виявив недостатній рівень самоаналізу, творчості, ініціативності.

Оцінка «задовільно» ставиться, якщо практикант в основному впорався з поставленими перед ним завданнями, але припустився незначних методичних помилок. При цьому рівень знання теоретичного матеріалу, що продемонстрував практикант, недостатньо високий.

Оцінка «незадовільно» виставляється, якщо практикант не виконав повний обсяг програми практики та індивідуальні завдання керівника; невчасно подав звітну документацію; неправильно оформив документацію. Студент, який не виконав програму практики та отримав незадовільну оцінку з практики, відраховується з навчального закладу.

Рекомендована література

Базова

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А.Н.Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 345 с.
2. Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текста / А. Н. Баранов. – М. : Флинта, 2007. – 592 с.
3. Бардіна Н. В. Експериментальні методи дослідження мови та основи лінгвістичної діагностики : програма, компендіум та методичні вказівки / Н. В. Бардіна – Одеса, 2007. – 54 с.

4. Белоусов К. И. Введение в экспериментальную лингвистику [электронный ресурс] : учеб. пособие / К. И. Белоусов, Н. А. Блазнава. – М. : Флинта : Наука, 2011. – 136 с.
5. Белянин В. П. Психолінгвістика: Учебник / В. П. Белянин – М. : Флинта: Московский психолого-социальный институт, 2004. – 232 с.
6. Белянин В. П. Основы психолінгвістическої діагностики / В. П. Белянин. – М. : Тривола. 2000. – 248 с.
7. Богословська М. О. Судова лінгвістична експертиза: процесуальні та кримінальні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. О. Богословська. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2009. – 19 с.
8. Волошин В. Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. / В. Г. Волошин. – Суми : ВТД «Українська книга», 2004. – 382 с.
9. Дарчук Н. П. Комп'ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту): підручник / Н. П. Дарчук. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 351 с.
10. Карпіловська Є. А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики / Є. А. Карпіловська. – Донецьк : Юго-Восток, 2003. – 184 с.
11. Ковшиков В. А. Психолінгвістика. Теория речевой деятельности / В. А. Ковшиков, В. П. Глухов. – М.: АСТ: Астрель, 2007. – 318 с.
12. Партико З. В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика : Вступ до спеціальності: Навчальний посібник./ З. В. Партико – Л. : Афіма, 2008. – 224 с.
13. Уланович О. И. Психолінгвістика: учеб. пособие / О. И. Уланович. – Минск : изд-во Гревцова, 2010. – 240 с.

Додаткова

1. Ажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза: статус: методологічні презумпції / Л. В. Ажнюк // Мовознавство : Науково-теоретичний журнал. 2012. – № 3. – С. 47–64
2. Ажнюк Л. В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження [Текст] / Л. В. Ажнюк // Мовознавство : Науково-теоретичний журнал. 2016. – № 3. – С. 3–18
3. Бардина Н. В. Психолінгвосомиотическая экспертиза внешней рекламы / Н. В. Бардина // Горизонти прикладної лінгвістики та лінгвістичних технологій : доп. міжнар. конф. (24 – 28 верес. 2007 р., Крим). – Сімферополь, 2007. – С. 297–298.
4. Бардина Н. В. Системный антропоцентрический подход к

проведенню лінгвістических експертиз / Н. В. Бардина // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (19-20 чер. 2002 р., м. Харків). – Харків, 2002. – С. 217–221.

5. Бірюков А. В. Оцінка якості машинного перекладу : Дис... канд. філол. наук : 10.02.16 – перекладознавство / А. В. Бірюков – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2007. – 220 с.

6. Бринев К. И. Лингвистическая экспертиза: типы экспертных задач и методические презумпции / К. И. Бринев // Юрислингвистика-9: Истина в языке и праве: Межвузовский сборник научных трудов. / под ред. Н. Д. Голева. – Кемерово; Барнаул: Изд-во Алт. Ун-та, 2008. – С. 232–249

7. Гвозденко М. В. Автоматизація лінгвістичної експертизи електронних документів / М. В. Гвозденко, В. В. Карасюк // Системи обробки інформації / Харків. ун-т повітр. сил ім. Івана Кожедуба. – Х., 2013. – № 3, т. 2 : Проблеми і перспективи розвитку ІТ-індустрії. – С. 6–11.

8. Доценко Т. И. Влияние экспериментальной ситуации на процесс и характер ассоциирования / Т. И. Доценко // Материалы XXVII межвуз. науч.-метод. конф. препод. и аспирантов. – СПб., 1998. – Вып. 13. – С. 57–62.

9. Дядюра Г. Експериментальне дослідження функціонування образних засобів у науковому тексті / Г. Дядюра // Мовознавство. – 2001. – №4. – С. 53–60.

10. Мартінек С. В. Ассоциативный эксперимент как метод анализа культурных концептов / С. В. Мартінек // Семантика мови і тексту : зб. статей VI Міжнар. конференції. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 369–372.

11. Мартінек С. Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці / С. Мартінек // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 52. – Львів: Вид-во ЛНУ, 2011. – С. 25–32.

12. Мартінек С. Структура когнітивної категорії крізь призму асоціативного експерименту (на матеріалі слов'янських мов) / С. Мартінек // Проблеми слов'янознавства. Львів, 2012. Вип. 61. – С. 76–85.

13. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие / В. А. Маслова. – 2-е изд. – Минск: ТетраСистемс, 2005. –

256 с.

14. Пазюриста Х. Лінгвістична експертиза тексту: зразок актуального аналізу / Х. Пазюриста // *Studia Ukrainica Posnaniensia*. – № 4, 2016. – С. 119-126.

15. Прадід Ю. Ф. Проблеми лінгвістичної експертизи усного і письмового мовлення в дослідженнях українських учених / Ю. Ф. Прадід // *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : науково-практичні матеріали*. – Х. : Право, 2005. – Вип. 5. – С. 166–171.

16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 543 с.

17. Ставицька Л. О. Гендерні стереотипи в сучасній українській мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами «жінка», «чоловік») / Л. О. Ставицька // *Наукові записки Луган. нац. пед. ун-ту*. – 2004. – № 5. – С. 128–146.

18. Філіппова Н. М. Лінгвістична експертиза як прикладна лінгвістична задача / Н. М. Філіппова // *Гуманіт. вісн. НУК*. – Миколаїв : НУК, 2013. – Вип. 6. – С. 121–124.

19. Фрумкина Р. М. Психолінгвістика: Учебное пособие для студ. высш. учебн. заведений. / – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 320 с.

20. Хроменков П. Н. Анализ и оценка эффективности современных систем машинного перевода: Дис... канд. филол. наук: 10.02.21 / П. Н. Хроменков – М., 2000. – 170 с.

21. Черненко Г. А. Прогнозування мовного конфлікту як соціолінгвістичне завдання / Г. А. Черненко // *Мовознавство*. – 2011. – № 2. – С. 47–56.

22. Широков В. А. Сидоренко О. О. Наукові засади лінгвістичної експертизи політичних та правових документів. Постановка проблеми / В. А. Широков, О. О Сидоренко // *Мовознавство*. – 2005. – № 2. – С. 18–31

Процедура асоціативного експерименту Стадії проведення

1. **Підготовча**, що полягає у формулюванні експериментальної гіпотези, мети та задач експерименту, інакше кажучи, у постановці основної проблеми та власне виборі самої методики експерименту.

2. **Планування експерименту** – етап, на якому відбувається формулювання завдань (як, наприклад, складання списку стимульних слів для проведення асоціативного експерименту чи відбір речень для методики доповнення та закінчування), здійснюється відбір учасників експерименту, формуються анкети з інструкціями для реципієнтів та питаннями щодо особистої інформації, важливої для конкретного експерименту. Такі питання необхідні для фіксування інформації, що допоможе здійснити аналіз за заданими параметрами, як, наприклад, вік, стать, рівень освіти реципієнта. Після закінчення експерименту така інформація допоможе згрупувати отримані результати і, за необхідністю, здійснити їх порівняльний аналіз. Такий параметр, як, наприклад, вік, допомагає встановити динаміку змін мовної картини світу та мовної свідомості залежно від покоління, до якого належить людина.

3. **Проведення експерименту**, що полягає у роботі з реципієнтами, зборі даних для подальшого аналізу.

Експерименти можуть різнитися залежно від модальності (візуальної чи слухової), в якій пропонують працювати респонденту. З цієї точки зору вирізняють: усно-усну, усно-письмову, письмово-письмову, письмово-усну форми експерименту.

4. **Аналіз результатів експерименту** зумовлений насамперед методикою проведення та цілями самого експерименту. Інколи дослідники вдаються до проведення пілотного експерименту, який допомагає встановити певні тенденції: сформулювати список стимульних слів, визначитись з аудиторією чи доцільністю роботи в обраному напрямку взагалі.

Учасникам пропонується список слів. Як правило, кожному учаснику дається 100 слів і 7-10 хвилин на відповіді. Більшість реакцій, що наводяться в асоціативних словниках, отримано від студентів університетів і коледжів у віці 17-25 років, для яких мова

стимулів є рідною.

Додаток Б

Різновиди асоціативного експерименту:

Вільний асоціативний експеримент. Досліджуваним не ставляться жодні обмеження на реакції.

Спрямований асоціативний експеримент. Досліджуваному пропонується давати асоціації певного граматичного чи семантичного класу (наприклад, дібрати прикметник до іменника).

Ланцюговий асоціативний експеримент. Досліджуваним пропонується реагувати на стимул кількома асоціаціями – наприклад, дати протягом 20 секунд 10 реакцій.

Приклад: Студент (652 опитаних) – інститут 44, вічний 41, студентка 39, бідний 34, заочник 28, веселий 20, молодий, хороший 18, поганий 16, стипендія 14, іспит 11, абітурієнт, мученик, викладач 10, вічне відчуття голоду, вино, голод, голодний, прекрасні часи, психоз, п'ять років відпочинку – двадцять хвилин ганьби 1.

Процедура проведення експерименту за допомогою методики семантичного диференціалу полягає в наступному. Досліджуваним пропонується слово, і вони повинні відмітити цифру яка відповідає їхньому уявленню про слово. На кожній шкалі нанесена градація від плюс три до мінус три, або просто сім поділок.

1	Хороший
2	Швидше хороший ніж нейтральний
3	Швидше нейтральний ніж хороший
4	Нейтральний
5	Швидше нейтральний ніж поганий
6	Швидше поганий ніж нейтральний
7	Поганий

Бланк для проведення експерименту за методикою семантичного диференціалу може виглядати таким чином:

Назви факторів		+3	+2	+1	0	-1	-2	0	
Оцінка	веселий								сумний
	хороший								поганий
	повний								порожній
	світлий								темний

Сила	довгий								короткий
	великий								малий
	сильний								слабкий
	складний								простий
Орієнтована активність	новий								старий
	теплий								холодний
	швидкий								повільний
	активний								пасивний

Додаток В

Зразок аналізу асоціативного експерименту

У якості основних експериментальних методик були використані: ____.

У рецептивному експерименті взяли участь ____ осіб – ____ чоловіків і ____ жінки.

Серед опитаних – ____ особи у віці від 18 до 25 років; ____ осіб у віці від 26 до 45 років і ____ осіб у віці від 45 і більше.

У ролі опитаних виступили ____.

Період проведення експерименту – ____.

Експеримент здійснювався в ____ формі.

Досліджуванам пропонувалася інструкція: «Ви берете участь у психолінгвістичному експерименті. Підберіть, будь ласка, визначення поняттю «____». На початку опитувального листа наводилася фраза: ____ – це ...»

В результаті експерименту від досліджуваних було отримано ____ реакцій.

____ осіб відмовились надати визначення.

Таким чином, відсоток відмови склав ____ %, що свідчить ____.

В результаті було сформовано асоціативне поле стимулу ____, яке має наступний вигляд: Слово-стимул – це: ____ (__ реакцій); ____ (__ реакцій); тощо.

У вільному експерименті також взяли участь ____ осіб. Кількість відмов – ____ особи, що складає ____% від загальної кількості опитаних. Досліджуванам пропонувалася інструкція: «Ви берете участь у психолінгвістичному експерименті. Запишіть перших три слова, які спадають Вам на думку і які асоціюються із словом ____». В результаті експерименту від досліджуваних були

отримані наступні реакції. Слово-стимул – це: ____ (__ реакцій); ____ (__ реакцій); тощо.

У спрямованому експерименті взяли участь ____ осіб. Досліджуваним пропонувалася інструкція: «Ви берете участь у психолінгвістичному експерименті. Запишіть що для Вас виступає символом ____». В результаті експерименту від досліджуваних були отримані наступні реакції. ____ особи відмовились. Таким чином, відсоток відмови склав ____%, що свідчить про _____. Символ ____ це: ____ (__ реакцій); ____ (__ реакцій); тощо.

Першим етапом моделювання концепту є опис макроструктури концепту. Ядро концепту утворюють _____, що складає ____ % змісту концепту. Ближня периферія складається зі _____, що складає ____ % змісту концепту. Дальня периферія утворюється ____– ____ % змісту концепту.

Таким чином, проведені психолінгвістичні експерименти дали змогу описати структуру _____ в українській мові. Нами були виявлені різноманітні когнітивні ознаки досліджуваного концепту, які характеризуються _____.

Додаток Г

Схема лінгвістичної експертизи реклами

1. Чи є у представленому тексті лінгвістичні або психологічні ознаки реклами?
2. Чи є у рекламному повідомленні відомості, що паплюжать товари або послуги інших компаній (антиреклама)?
3. Чи використовуються у рекламному повідомленні мовні засоби, що спотворюють смисл інформації, уводять споживача в оману або формують додаткові смисли?
4. Чи є у тексті рекламного повідомлення слова, фрази або речення, що закликають до вчинення яких-небудь дій? Якщо є, то який їх лінгвістичний та психологічний зміст?
5. Який смисловий зміст представлено на експертизу рекламного повідомлення?
6. Чи є у змісті рекламного повідомлення інформація, спрямована на пропаганду алкоголю, наркотиків або інших психоактивних засобів?
7. Чи є у змісті рекламного повідомлення лінгвістичні або психологічні ознаки використання автором засобів навіювання, мовної та комунікативної маніпуляції?

Схема лінгвістичної експертизи товарних знаків

Звукова схожість визначається на основі таких ознак: наявність у порівнюваних товарних знаках близьких звуків або звуків, що збігаються; розташування близьких звуків або звукосполучень відносно один одного; наявність або розташування складів, що збігаються; наголоси.

Графічна схожість визначається на основі таких ознак: загальне візуальне враження; вид шрифту; графічне написання з урахуванням літер (наприклад, друковані або письмові, заголовні або рядкові); розташування літер; алфавіт; колір або кольорове поєднання.

Асоціативна схожість визначається на основі збігу асоціацій, що виникають у споживача.

Смислова схожість визначається на основі ознак: подібність ідей, понять; збіг значень у різних мовах; діаметральна протилежність понять та ідей.

Виявлені розбіжності представляють у таблиці.

Зразок.

ABIRIG.RU	Оберіг
Складається із двох структурних компонентів	Складається з одного структурного компонента
Містить 9 графічних елементів	Містить 6 графічних елементів
Латинська графіка	Кирилична графіка
Прописні літери	Рядкові літери
Візуально сприймається як іншомовне слово	Візуально сприймається як українське слово
Під час вимови наголос може падати на другий або третій склад	Під час вимови наголос може падати лише на третій склад
Має фантазійний характер, є штучно утвореною мовною одиницею	Є власне українською мовною одиницею
Є аббревіатурою від «Агентство бізнес інформації «Регіон 36»»	Не є аббревіатурою, кореневе українське слово
Мотивовано повною назвою організації	Мотивованого коренем –беріг

Містить легко впізнаний сучасними носіями мови фрагмент RU, що однозначно пов'язує цей товарний знак і предметною сферою Інтернету	Стосується сфери обігання когось, турботи про когось, сфери здоров'я або долі
Компонент RU є сильним елементом, на нього падає другий наголос	Сильний елемент RU відсутній

Отже, схожість між знаками ABIRIG.RU та Оберіг відсутня при письмовому сприйнятті форми знаків (що є основною формою їх існування та головним засобом ідентифікації) та мало ймовірна при вимові.

Додаток Д

Схема лінгвістичної експертизи політичних виступів

1. Чи є у представленому виступі інформація про осіб, об'єднаних за релігійною, національною, расовою або гендерною ознакою? Якщо є, то які лінгвістичні та смислові характеристики цієї інформації?

2. Чи є у виступі висловлювання, що мають лінгвістичні або смислові ознаки приниження або образи щодо осіб якої-небудь національності, релігійної або соціальної групи? Якщо є, то які психолого-лінгвістичні характеристики цих висловлювань та кому вони адресовані?

3. Чи є у виступі фрази або твердження, що містять ідею про неповноцінність представників якої-небудь національності, релігії або спільноти порівняно з іншими соціальними групами?

4. Чи є у тексті фрази, речення або словосполучення, що містять заклики до ворожнечі, насильницьких дій відносно певної людини або групи осіб?

5. Чи є у змісті виступу висловлювання, що містять ознаки утвердження моральної, ділової або юридичної відповідальності за дію окремих представників якої-небудь спільноти на всю націю, релігійну конфесію, політичну партію або соціальну групу?

6. Чи є у змісті виступу лінгвістичні або психологічні ознаки агітації до протиправної діяльності відносно представників влади або держави або насильницьких дій відносно представників влади або держави загалом.

7. Яким чином зміст виступу впливає на психіку людини,

які викликає асоціації, чи викликає почуття національної ворожнечі або ненависті, приниження національної гідності, ображення релігійного почуття?

8. Проаналізувати виступ у таких аспектах: етимологія, лексичне значення слів, ідіом, словосполучень, що містять емоційно-експресивне забарвлення; граматики тексту, стилістика тексту.

Додаток Е

Приклад лінгвістичної експертизи політичного виступу

За об'єкт лінгвістичної експертизи взято повний текст усного виступу народного депутата України Олега Тягнибока 17 липня 2004 року на горі Яворина Волинського району Івано-Франківської області з нагоди вшанування пам'яті загиблих вояків УПА.

«Вони не боялися, як і ми не повинні боятися, вони взяли автомат на шию і пішли в ліси, вони готувалися й боролися з москалями, боролися з німцями, боролися з жидвою і з іншою нечистю, яка хотіла забрати в нас нашу Українську державу»; «Ви маєте стати отими героями...»; «Треба віддати Україну нарешті українцям!»; «Оті молоді люди і Ви, сивочолі, оце є та суміш, якої найбільше боїться москальсько-жидівська мафія, яка сьогодні керує в Україні».

Повний усний виступ є типовою мітинговою промовою. Відповідно до вимог жанру, головна ознака мітингової промови — це гостра публіцистичність, що у цій промові виражена через ствердження ідеї українського націоналізму і заклик до розбудови національної держави. Вираження ідейної позиції завжди (відповідно до жанру) потребує пафосу, часом і гіперболізації, які можуть реалізуватися по-різному: перифразами на зразок *«банда кучмівська»*, *«згряя олігархів»*; порівняннями і зіставленнями (антитезами), що виявлені через споглядання дивовижної краси карпатських гір і степової широчини Дніпропетровщини на тлі історично винищеної України і її сьогоднішнього зубожіння: *«Вчора я повернувся з Дніпропетровщини і бачив красу українських степів – ця широка українська доля гуляє до сих пір»/ «Але прийшов ворог,.... і забрав їм ту Україну», «... нас вже обікрали до нитки».* Наука риторика визнає такі антитези за основні риторичні фігури, які є засадничим методом пізнання дійсності та самої світобудови: *«банда кучмівська»*, *«згряя олігархів»* протиставлені *«сотням*

тисяч українських вояків, юнаків і дівчат, які загинули в цих горах, в сталінських тюрмах, в брежнєвських тюрмах, в горбачовських тюрмах»; «молоді люди і Ви, сивочолі» протиставлені «москальсько-жидівській мафії». Органічна гіперболічна антитеза свій – чужий, себто українець – жид, німець, москаль стає засобом ствердження відповідної ідеологеми, що є вдалим і впливовим гостропубліцистичним прийомом. Така антитеза має не лише політичний, морально-етичний, але й екзистенційний характер, позаяк протиставна структура «своє – чуже» (батьківщина – чужина) є одним із найглибших, притаманних родовій свідомості архетипів. Тому зроблено природний висновок, який у ЗМІ вирвано з тексту і змонтовано: «Треба віддати Україну нарешті українцям», себто повернути корінній нації духовну, душевну і матеріальну власність, яка є невичерпним джерелом її майбутнього.

Етніонім – це загальна назва для позначення етносу (етнічної групи, племені, народу, національності). Своєрідністю етніонімної лексики є її найтісніший зв'язок із політичною сферою, що доводить політичну заангажованість самої мови. На сьогодні чи не найбільше заполітизованими етніонімами є «жид» і «москаль», і тільки лінгвістичний аналіз може звільнити ці лексеми від обтяжливих політичних обладунків. Етніоніми «жид» і «москаль» у контексті експресивного депутатського виступу: «... боролися з москалями, боролися з німцями, боролися з жидвою і іншою нечистю, яка хотіла забрати в нас нашу Українську державу» чи «москальсько-жидівська мафія». Контекстуально вжиті етніоніми «жидва», «москалі» та їхні прикметникові похідні у словосполученні «москальсько-жидівська мафія» є, по-перше, нормативними лексемами, засвідченими передусім українськими та іншомовними лексикографічними та енциклопедичними джерелами; по-друге, публіцистичний стиль мітингової доповіді з нагоди особливої історичної події, а саме загибелі старшин Армії УПА, що на превелику ганьбу України, не визнана стороною, що змагала у Другій світовій війні, не просто допускає, а вимагає пристрасного ставлення до предмета мовлення у поєднанні з емоційно-експресивною оцінкою.

Додаток Є

Приклад лінгвістичної експертизи листа-погрози

Прикладом лінгвістичної експертизи є дослідження

неюридичного тексту, а саме листа-погрози. Метою таких листів є погроза вбивством, вимагання коштів, залякування, зазвичай, анонімними особами. Розглянемо анонімний лист погрозою вбити, якщо адресат не виконає певні умови. Поданий лист містить ряд очевидних погроз, наприклад: *Оскільки я вам пишу, то моя мета – просто вбити вас, і я повинен це зробити, бо мені за це вже заплатили. Я подбаю про те, щоб виконати свою роботу якнайшвидше. Зараз Ви маєте обрати: ЖИТИ чи ПОМЕРТИ?*

Проте, якби автор цього листа дійсно хотів вбити, то він би не давав адресату вибору між життям і смертю, тим більше, йому вже заплатили за цю роботу.

Також, він би не писав у повідомленні свою контактну адресу: *Я чекаю на вашу відповідь на Email : donkiller01 @gmail.com.*

Невідомий вживає прямий наказ та виражає погрозу вбивства, при умові, якщо адресат звернеться по допомогу: *Навіть не думайте звертатися до поліції або розказувати кому-небудь, бо я про це обов'язково дізнаюся. Не робіть дурниць!*

Анонімний автор погрожує вбити, проте, водночас, вимагає кошти (*заплатіть винагороду за своє життя*), і посилається на своє співчуття і жалість до своєї жертви. Саме так, він пояснює своє небажання вбити його (*Мені шкода вас, адже ваше життя висить на волоссі*).

Ми можемо зробити висновок, що це типова спроба вимагання коштів, адже конкретних аргументів не наведено. Фактично, якщо хто-небудь хоче вбити іншу особу, то він не буде виявляти співчуття, не буде писати, що хтось із друзів хоче смерті його жертви (*Дехто, кого ви вважаєте другом, хоче вас убити*), а, навпаки, зробить все анонімно. Іншими словами, метою відправлення цього листа не є попередити особу про її смерть, а, цілком імовірно, виманити кошти. Оскільки, людське життя є цінним для кожного, то невідомий хоче залякати адресата, вважаючи, що той виконає всі його умови і надасть потрібну суму. На нашу думку, проведений аналіз міг би слугувати аргументом у судовій справі, якщо б адресат вирішив розпочати судове переслідування шахраїв, що надіслали йому цього листа.

Додаток Ж

Схема аналізу якості комп'ютерного перекладу текстів

Оцінюються три «суб'єктивні» критерії – зрозумілість,

правильність та прийнятність.

Оцінка якості машинного перекладу системи _____ для російсько-українського мовного напрямку відбувається на основі порівняльного аналізу перекладів.

Розрізняють такі помилки з окремим умовним балом для кожної: груба (-0,5), суттєва (-0,3), незначна (-0,1). Ці помилки слід характеризувати таким чином: грубі помилки – такі, що унеможливають розуміння тексту перекладу або коли система пропонує штучне слово, якого не існує в її лексичному складі; суттєві – помилки, що ускладнюють читабельність тексту та ті, що потребують значної за обсягом правки; дрібні – це загалом правильно перекладені речення із незначними недоліками.

Коефіцієнт вагомості кожної помилки на кожному мовному рівні визначають за схемою: коефіцієнт вагомості помилки дорівнює ступеню важливості рівня, помноженому на бал цієї помилки.

Наприклад, коефіцієнт вагомості грубої помилки на синтаксичному рівні дорівнюватиме ступеню важливості рівня (4), помноженому на бал грубої помилки (-0,5). Тобто, $4 \times (-0,5) =$ мінус 2,0 бали. Особливим видом помилки є дослівний переклад у випадках, де потрібно застосувати перекладацьку трансформацію. Будь-яка така помилка отримує мінус 0,75 бала, незалежно від мовного рівня. За кожний правильний переклад системі надається півтора бали.

Мовний рівень	Вид помилки та коефіцієнт її вагомості				Правильні переклади
	Груба	Суттєва	Дрібна	Трансформація	
Синтаксичний					
Лексичний					
Контекстуальний					
Морфологічний					

Остаточна оцінка систем складається з балансу позитивних та

негативних оцінок, внаслідок чого система може отримати одну з трьох оцінок:

– «незадовільно» (якщо значною мірою буде переважати кількість негативних оцінок – середня оцінка за одне речення від мінус двох до мінус одного бала);

– «задовільно» (якщо більше виявиться негативних оцінок – середня оцінка за одне речення від мінус одного до нуля);

– «добре» (якщо переважатиме кількість позитивних оцінок – середня оцінка від нуля до плюс одного бала).

Оцінка «відмінно» вважається недоречною, оскільки на сьогодні машинний переклад завжди містить помилки.

Під час кількісного аналізу визначається мовний рівень, який є на сьогодні найбільш проблематичним для цього напрямку перекладу, кількість помилок різних видів та рівень, на якому системи роблять найсуттєвіші помилки.

Здійснюється пошук недоліків систем машинного перекладу як певний вид зворотного зв'язку для розробників з метою виправлення помилок та подальшого покращення якості перекладу вітчизняних електронних перекладачів.

Додаток 3

Словник базових понять

Асоціативне поле – сукупність асоціатів, реакцій на слово-стимул, виявлених шляхом асоціативного експерименту.

Асоціативний експеримент – це дослідження, що передбачає анкетування інформантів через списки стимулів і подальше встановлення найбільш частотних реакцій.

Асоціація – зв'язок між якимисьь об'єктами або явищами, що ґрунтується на особистому, суб'єктивному досвіді певної культури, але завжди є також і суто особистісним, вкоріненим у минулий досвід окремої людини; двоелементне відношення, що містить три символи, один з яких задає ім'я відношення, а два інших є його аргументами.

Дифамація – це загальноприйнятий в більшості країн світу юридичний термін, під яким розуміють правопорушення у вигляді поширення (вимовляння слів чи публікації) відомостей, що не відповідають дійсності, які порочать честь, гідність та ділову репутацію потерпілого.

Експериментальна лінгвістика – це напрям лінгвістичних

досліджень, в межах якого мовні одиниці досліджуються із застосуванням емпіричних методів.

Інформаційні технології в лінгвістиці – це сукупність законів, методів та засобів отримання, зберігання, передачі, розповсюдження, перетворення інформації про мову та закони її функціонування за допомогою комп'ютерів.

Кінорентгенографічний аналіз – прийом експериментальної фонетики, спрямований на вияв в артикуляторичній мовленнєвій схемно-топологічного характеру рухів артикуляційного апарату людини як матеріальної основи для виокремлення фонем у складах і словах, а також для ототожнення артикуляції алофонів однієї фонемі.

Класифікація – метод, що передбачає розподіл на певні групи запропонованих елементів та дозволяє встановити семантичну відстань між словами і дає матеріал для реалізації кластерного аналізу.

Кластерний аналіз – психолінгвістична методика опису значень слів, їхньої семантичної відстані й об'єднання їх у семантичні групи (поля) на підставі заданих експериментатором кластерів – узагальнених родових понять, що інтегрують однорідні елементи й можуть розглядатися як самостійні одиниці з певними властивостями.

Ланцюжковий асоціативний експеримент – експеримент, що полягає у тому, що учасникові експерименту пропонують відповісти будь-якою кількістю слів R_i , що спадають на думку, на запропоноване слово S , при цьому особливості слів не обмежені нічим ні формально, ні семантично.

Лінгвістична гендерологія – маргінальна галузь мовознавства, яка досліджує вплив на особливості мовленнєвої поведінки, мовної компетенції, ментального лексикону і т. ін. соціальної статі (гендера) людини, що визначається розподілом між чоловіком і жінкою соціальних функцій, форм діяльності, специфіки поведінки, культурних норм тощо.

Лінгвістична експертиза – мовознавчий аналіз тексту, результати якого оформлені у вигляді консультативного висновку й затребувані будь-де за межами лінгвістики; спосіб дослідження тексту з метою надання кваліфікованої експертної оцінки різних параметрів тексту, мовних засобів різного рівня (графічних, фонетичних, граматичних, стилістичних тощо), їх відбору і використання, відповідності певним нормам і критеріям.

Лінгвістичний експеримент – експеримент, що експлікує мовне чуття випробуваного (носія мови) для цілей верифікації мовних моделей (моделей мовних стандартів) або функціонально-мовленнєвих моделей, що являють собою окремі випадки мовних.

Лінгвостатистичний експеримент – експеримент, що спрямований на отримання кількісних характеристик певних мовних явищ (частотності фонем, складів, слів, речень, довжини слова, речення тощо) і встановлення достовірності статистичних результатів.

Машинний (автоматичний) переклад – галузь прикладної лінгвістики, спрямована на комп'ютерне програмування та створення автоматичних систем перекладу з однієї мови на іншу переважно науково-технічних та ділових текстів.

Методика встановлення граматичної правильності – методика, що полягає в тому, що респондент виступає експертом, встановлюючи, який із запропонованих варіантів, на думку випробуваного, є правильним, таким, що відповідає граматичним нормам.

Методика градуального шкалювання – методика, що полягає у тому, що респонденту необхідно розташувати слова, які належать до однієї семантичної групи, у послідовності, що дає змогу визначити уявлення носія мови про можливе розташування слів у семантичному просторі.

Методика доповнення (методикою завершення) – методика, що полягає у деформації тексту та пред'явленні його респонденту з метою відновлення. Респондент отримує текст, в якому пропущено кожне n-е слово, ці пропуски заповнює реципієнт. Цей метод дозволяє встановити особливості механізму сприйняття тексту, мовленнєвої та когнітивної поведінки респондентів.

Методика закінчування речення – методика, що полягає в тому, що респонденту пропонують в усній або письмовій формі закінчити речення, що дозволяє дослідити механізми синтаксичної організації мовлення та можливих варіантів мовних конструкцій.

Методика непрямого дослідження семантики – методика, що полягає в тому, що респондент має висловитися щодо правильності/неправильності певних тверджень, у результаті отримуємо можливість встановити семантичну відстань між об'єктами.

Методика прямого тлумачення слів – експериментальна

психолінгвістична методика, що передбачає формулювання перифрастичного тексту дефініції слова як опису змісту й обсягу семантики у свідомості пересічних носіїв мови (інформантів).

Методика семантичного інтеграла (атрибуції) – одна з експериментальних методик психолінгвістики, спрямована на встановлення авторства тексту (атрибуції).

Мовленнєва маніпуляція – вид мовленнєвого впливу, спрямованого на впровадження в модель світосприйняття адресата нових знань, думок, ідей, емоцій або модифікацію вже наявних шляхом застосування відповідних до прагматичної мети адресанта комунікативних стратегій і тактик.

Мовний злочин – це брехня, яка: а) носить руйнівний характер; б) розповсюджується політичною системою соціуму (влади або опозиції); в) тиражується в засобах масової інформації даного соціуму. Це правопорушення, які складаються з того, що здійснюються вони через посередництво вербальної поведінки, шляхом використання продуктів мовленнєвої діяльності, тобто текстів, які розповсюджуються в засобах масової інформації.

Нейропсихолінгвістика – маргінальна галузь мовознавства, спрямована на аналіз зв'язків мовної здатності, пам'яті, мовленнєвої діяльності людини з функціями головного мозку, нейронного мережею, проєкційними системами мозку, нейрофізіологічними механізмами.

Опитувальник – методика, що полягає у відповідях на поставлені питання. Опитувальник може передбачати вибір із запропонованих варіантів або надання власної відповіді.

Палатографія – методика експериментальної артикуляційної фонетики, метою якого є отримання відтисків, які фіксують місце дотику язика з твердим піднебінням при вимові звуків.

Психолінгвістичний експеримент – це методика дослідження глибини мовної свідомості людини шляхом аналізу індивідуальних особливостей кожного носія із подальшим узагальненням отриманої інформації, побудовою національної мовної картини світу, що дає можливість отримати цінну інформацію для аналізу.

Семантичний диференціал у психолінгвістиці – це метод кількісного (водночас якісного) індексування значення слова за допомогою двохполюсних шкал, на кожній з яких є градація з парою антонімічних прикметників.

Тензометрування – прийом експериментальної фонетики, який поєднує динамічне палатографування, осцилографування й фіксацію тиску язика на піднебіння у процесі артикуляції з метою вироблення стандартів оцінки рухів органів мовлення та встановлення фонем у складах і словах й ототожнення алофонів однієї фонемі.

Тест Тьюрінга – мисленнєвий експеримент англійського математика А. Тьюрінга, що ґрунтувався на питанні про можливість наявності інтелекту в комп'ютера.

ПРАКТИКА РЕДАКТОРІВ РАДІО, ТЕЛЕБАЧЕННЯ, ГАЗЕТНИХ ТА ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

(для студентів IV курсу за напрямом підготовки
6.020303 Філологія. Прикладна лінгвістика)

Пояснювальна записка

Прищеплення майбутнім спеціалістам навичок редакторської діяльності є необхідною умовою формування професійного фахівця у галузі прикладного мовознавства. У сучасну епоху розвитку новітніх видавничо-інформаційних технологій студент має як ніколи усвідомлювати той факт, що практика – один із найважливіших компонентів його навчання на спеціальності «Прикладна лінгвістика».

Зміст практики редакторів радіо, телебачення, газетних та Інтернет-видань визначають: особливості роботи видавця-редактора, диктора як суб'єкта практичної діяльності; специфіка роботи видавничо-інформаційної структури, в якій відбувається практика, а також завдання професійної підготовки. Різноманітність видів роботи студентів під час практики забезпечується, по-перше, завданнями, що їх ставить керівник практики; по-друге, спілкуванням з керівником практики від підприємства; по-третє, універсальністю самої видавничої, редакційної, ефірної діяльності.

Виробнича практика редакторів радіо, телебачення, газетних та Інтернет-видань тісно пов'язана зі змістом провідних академічних курсів, зокрема з такими дисциплінами як практична стилістика, основи теле- та радіожурналістики.

Метою практики редакторів радіо, телебачення, газетних та Інтернет-видань є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі редакторської та ефірної діяльності, ознайомлення студентів із практичними основами журналістики, усвідомлення ключових понять та процесів у цій комунікативній сфері, засвоєння знань із першооснов журналістської діяльності в її історичних та сучасних формах, вироблення практичних навичок аналізу чужого журналістського продукту та створення власних медіа матеріалів.

Виробнича практика редакторів радіо, телебачення, газетних та Інтернет-видань передбачає вирішення таких завдань:

- поглибити і синтезувати знання із дисциплін «Мовні технології громадських відносин та реклами», «Основи теле- та радіожурналістики», «Практична стилістика»;
- ознайомити студентів з функціональними обов'язками працівників видавничо-інформаційних структур;
- навчити майбутніх фахівців усвідомлювати мету, зміст і наслідки своїх професійних дій;
- поінформувати про принципи роботи у специфічних умовах життєдіяльності свого професійного середовища, про дотримання соціальних норм;
- ознайомити з типологічними особливостями видавничо-інформаційних структур та видавничої продукції певного регіону України;
- сформувати у студентів уміння редагувати тексти різних видів, готувати та оприлюднювати власні журналістські матеріали, триматися у кадрі та поза ним, володіти навичками дикторської діяльності на телебачення та радіоефірі.

У результаті проходження практики студент удосконалює такі компетентності:

I. Загальнопредметні: застосовує досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіє розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

II. Фахові компетентності:

знати:

визначення основних категорій і теоретичних понять телевізійної та редакторської сфери; основні функції журналістської діяльності; загальні риси портрету сучасного журналіста, принципи його соціальної позиції; переваги та обмеження кожного виду ЗМІ щодо поширення масової інформації, особливості їх ефективності і впливовості; основні джерела та методи збору інформації в журналістиці; специфіку засобів організації журналістського тексту, його формальних елементів; жанрову структуру журналістики; загальні тенденції сучасних медіа.

вміти: орієнтується в наукових парадигмах прикладного мовознавства, теорії та практиці ефірної комунікації; уміє застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінює набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки; володіє сучасною мовознавчою термінологією; володіє уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою в межах теле- та радіо простору; оволодіває принципами та прийомами ефірної журналістики шляхом формування професіограми компетентного ведучого.

Проходження виробничої практики кожним студентом є таким же обов'язковим, як і вивчення теоретичних дисциплін навчального плану, і тісно пов'язане з їх опрацюванням.

Для проходження практики редакторів радіо-, телебачення, газетних та Інтернет-видань навчальним планом передбачено 4 кредити ESTC (120 годин).

Організація та керівництво практикою

Практика редакторів радіо, телебачення, газетних та Інтернет-видань передбачає:

- детальне ознайомлення з редакціями друкованих, телевізійних та радіо ЗМІ (протягом 5 днів);
- ознайомлення з цільовою аудиторією кожного ЗМІ;
- ознайомлення із системою планування діяльності редакцій різного типу ЗМІ;
- обрати газету і спробувати себе у ролі журналіста-практиканта (протягом наступних 5 днів);
- відвідати разом з досвідченим журналістом прес-конференцію, брифінг, або засідання «круглого столу» тощо;
- брати участь у нарадах головного редактора;
- підготувати 2-3 журналістські матеріали, за можливості опублікувати їх;
- підготувати звіт за результатами проходження практики.

Практика в друкованих ЗМІ та Інтернет-виданнях передбачає:

- детальне ознайомлення з редакцією друкованого засобу масової інформації, його історією, роллю та функціями;
- набуття практичних навичок роботи кореспондента;
- ознайомлення з читацькою аудиторією місцевого видання через вивчення роботи відділу листів;

- ознайомлення з підготовкою газети до друку (складання і вичитування матеріалів, макетування номера, чергування по номеру);
- виконання різного виду завдань редакції, участь у прес-конференціях, брифінгах, засіданнях «круглого столу»;
- укладання 4 – 6 матеріалів (інформаційних заміток, репортажу чи кореспонденції);
- опублікування в газеті не менше 3 власних матеріалів;
- підготовку звіту за результатами проходження практики.

Практика в електронних ЗМІ передбачає:

Практика на радіо

- ознайомлення з організацією роботи редакції (визначити обсяг радіомовлення радіостанції; основні джерела інформації; структуру і штат редакційного колективу; службові обов'язки творчих працівників відділу інформації);
- вивчення слухацької аудиторії радіо;
- ознайомлення із системою планування діяльності радіоредакції;
- участь у планерках;
- виявлення ініціативи в пошуку тем і варіантів їх втілення в радіосюжетах, радіопередачах;
- ознайомлення з матеріалами досвідчених журналістів;
- отримання досвіду роботи з аудіотехнікою як у студійних, так і позастудійних умовах;
- удосконалення навичок роботи в різноманітних комп'ютерних програмах редагування аудіоматеріалів;
- закріплення знань та навичок роботи над інформаційними жанрами, зокрема інтерв'ю, радіоповідомленням, репортажем; різновидами радіопередач;
- ознайомлення з усіма етапами підготовки і випуску інформаційної, авторської програм;
- редагування інформаційних новин, авторських програм;
- засвоєння технології підготовки і проведення програм у запису та в прямому ефірі;
- участь у монтуванні передач, сюжетів;
- підготовка до виходу в ефір 7-10 різних за жанрами матеріалів (бажано, щоб 2-3 із них були аналітичними матеріалами) або 4-6 матеріалів та 1-2 програм.

Практика на телебаченні:

- ознайомлення з редакцією телебачення: технологією виробництва новин, структурою, функціональним підпорядкуванням та взаємодією творчих і технічних підрозділів;
- ознайомлення з редакційною політикою каналу;
- ознайомлення з плануванням роботи редакції – участь у редакційних нарадах;
- виконання завдань, визначених головним редактором або ж куратором практики щодо підготовки інформаційних, авторських передач, прямих ефірів тощо;
- ознайомлення з технологією відеозапису, розшифровок, монтажу та озвучення авторського матеріалу;
- виїзд разом із творчими групами на оперативні зйомки;
- опанування принципів верстки новинних випусків;
- розробка та виробництво власних авторських, щонайменше трьох, відеосюжетів за жанрами: кореспонденція, інформаційний репортаж, проблемний репортаж, інтерв'ю.

**Студенти самостійно обирають вид (друковані ЗМІ, теле- та радіо- ЗМІ) та місце проходження практики*

Обов'язки групового керівника практики

Керівництво практикою здійснюється на трьох рівнях: загальноуніверситетському, викладацько-методичному, видавничо-редакційному.

Головним завданням керівника практики від ВНЗ є забезпечення чіткої організації, планування та обліку результатів практики. Він зобов'язаний:

- дібрати бази для проведення практики; укласти угоди з видавничо-інформаційними, електронними, поліграфічними структурами;
- підготувати проект наказу та договору про проведення практики;
- підготувати програму виробничої практики;
- здійснювати координацію дій групових керівників, надавати їм методичну допомогу;
- керувати роботою настановчої, проміжної та підсумкової конференції;
- систематизувати й узагальнювати досвід проведення практики, у разі необхідності вносити пропозиції у навчальний відділ щодо покращення науково-методичного рівня стажування студентів.

Безпосередньо керує групою студентів у певному видавництві, поліграфічному підприємстві, типографії, редакції друкованих або електронних ЗМІ викладач від кафедри загальної та прикладної лінгвістики. Груповий керівник зобов'язаний:

- організувати діяльність кожного студента відповідно до мети та завдань практики;
- систематично проводити інструктивні заняття з групою студентів-практикантів, надавати навчальну допомогу при виконанні ними своїх професійних обов'язків;
- налагодити психічний, моральний і професійний контакт між студентами й керівниками-практиками, допомогти молодим людям гармонійно вписатися в колектив підприємства;
- контролювати дотримання студентами усіх вимог практики; перевіряти поточну та звітну документацію, подану студентами;
- узгодити оцінки за практику з керівниками від баз практики (на основі характеристики); виставити оцінки за виконану роботу.

Керівників практики на підприємстві призначає особисто керівник структури (базы практики) або головний редактор друкованого чи електронного ЗМІ. Керівник практик зобов'язаний:

Підготувати проект наказу та договору про проведення практики на підприємстві;

- забезпечувати виконання студентами завдань практики; обговорювати практичні аспекти редакційно-видавничого фаху;
- ознайомити студентів-практикантів із правилами внутрішнього розпорядку, охорони праці, техніки безпеки видавничо-поліграфічної структури, редакції ЗМІ;
- передавати досвід роботи з усього обсягу видавничої, редакційної, поліграфічної діяльності;
- сприяти виробленню навичок самостійного розв'язання проблем творчого характеру;
- залучати студентів до всіх видів робіт, які він виконує у своєму відділі;
- подати характеристику виконаної роботи студентів; виставити оцінки за практику.

Обов'язки студентів-практикантів

Студенти-практиканти зобов'язані:

- брати участь у роботі настановчої та підсумкової конференцій

із питань організації і проведення практики;

- своєчасно з'явитися на підприємство для проходження практики;

- виконати в повному обсязі завдання, передбачені програмою практики;

- систематизувати і подати для оцінювання звітну документацію протягом зазначеного терміну;

- підпорядковуватися правилам внутрішнього розпорядку структури – бази практики;

- дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки на підприємстві;

- дотримуватися соціальних норм редакційної політики.

На період проходження практики в кожній групі призначається староста. До його обов'язків входить: облік відвідування студентами підприємства, повідомлення про завдання і доручення керівника, відповідальність за дотримання студентами трудової дисципліни.

Студенти-практиканти мають право:

- консультуватися у викладачів кафедри загальної та прикладної лінгвістики і працівників підприємств щодо практичних аспектів видавничої, редакційної, поліграфічної діяльності, а також стосовно виконання визначених програмою завдань та оформлення звітної документації;

- за умови погодження із керівниками від кафедри та підприємства самостійно планувати свою діяльність;

- виявляти ініціативу та творчу наполегливість в організації практики;

- брати участь як активний спостерігач у всіх творчих та виробничих заходах відділу підприємства або редакції ЗМІ.

Зміст програми практики та загальні методичні рекомендації до її проходження

Практика редакторів радіо та телебачення триває 4 тижні.

Перший тиждень – проведення настановчої конференції в університеті, на якій студенти знайомляться з програмою практики; проведення настановчої конференції в радіо та телекомпанії, де адміністрація установи та працівники знайомляться з програмою практики, а студенти – з внутрішнім розпорядком роботи радіо та

телекомпаній, планом роботи радіо та телекомпанії, адміністрацією бази практики. Протягом першого тижня студенти знайомляться зі специфікою роботи радіо та телекомпанії, колегами, відвідують (за можливості) зйомки репортажів, записи радіопередач. Закінчується тиждень складанням індивідуального плану-графіка на всю практику за всіма складниками. Графік надається старостою групи студентів на кафедру загальної та прикладної лінгвістики.

Другий-четвертий тиждень – студенти складають власні репортажі, аналізують мовлення дикторів, редагують письмові тексти радіо- та телепередач проводять пробні записи передач на радіо. Готують звітну документацію про проходження практики.

Підтвердженням успішного проходження навчально-виробничої практики є **звіт про навчально-виробничу практику**, який містить такі документи:

1. План роботи студента-практиканта.
2. Щоденник практики.
3. Характеристику з місця проходження практики за підписом та печаткою відповідальної особи;
4. Творчий доробок студента-практиканта (рекламні повідомлення про спеціальність, власні журналістські матеріали: виступи, статті, оголошення, репортажі тощо. усі авторські матеріали, опубліковані в газеті, передані по радіо чи телебаченню, в Інтернет-блогах, інформгентствах, відділах реклами повинні бути завірені керівником практики за місцем її проходження).
5. Аналіз мовного матеріалу одного випуску газети (за вибором) або аналіз мовного матеріалу виступу ведучого на телебаченні та радіо.

6. Звіт про практику, який також завіряє керівник редакції, якому необхідно проаналізувати її проходження, узагальнити позитивне в роботі редакції, висловити зауваження, а також розповісти про набутий досвід. Доцільно у звіті вказати матеріали, підготовлені до друку, але з тих чи тих причин неопубліковані й обов'язково долучити їх до матеріалів практики.

Примітка. Студенти, які спеціалізуються з журналістської роботи на радіо або проходили практику на радіо, повинні подати на кафедру аудіокасету (диск) із записом запланованих програмою матеріалів; студенти, які спеціалізуються з журналістської роботи на телебаченні або проходили практику на телебаченні, додають до практики відеокасету (диск) із записом матеріалів, підготовлених

під час практики.

Вимоги до оформлення документів

1. Усі документи підшиваються у папку, сторінки нумеруються.
2. Звіт про практику та характеристика з місця проходження практики підписується керівником практики або головним редактором і засвідчується печаткою.
3. Належним чином оформлений звіт подається керівнику практики упродовж тижня після закінчення практики (термін проходження практики визначено навчальним планом).

Вимоги до оформлення плану роботи студента-практиканта

1. План роботи укладається протягом першого тижня практики та узгоджується із науковим керівником та методистом бази практики.
2. План роботи зумовить хід виконання завдань практики, дасть можливість узгодити години консультацій щодо реалізації мети практики.
3. План роботи студента-практиканта повинен містити такі обов'язкові рубрики: дата, зміст роботи, місце виконання завдань (орієнтовне).

Зразок оформлення плану роботи студента-практиканта представлено додатком А.

Вимоги до оформлення щоденника практики

1. Студент, який проходить практику, повинен оформити щоденник практиканта.
2. У щоденнику практики занотовується все, що відбувалося під час проходження практики: завдання керівника або редактора, інтерв'ю, особисті враження під час підготовки матеріалів, окремі записи про знайомство на радіо або телебаченні тощо.
3. Форма щоденника практики може бути довільною (зошит, зшиті листи А4, але обов'язковими є такі сторінки:

Перша.

- Інформація про ЗМІ, який є базою практики за такою схемою:
- назва видання, радіостанції або каналу телебачення;
- адреса редакції та контактні телефони;
- вид і категорія видання (районне, обласне; суспільно-політичне, громадсько-політичне, офіційне; комунальне, приватне, державне);

- структура редакції (які відділи функціонують, скільки журналістів працює у штаті редакції);

- періодичність виходу в ефірі або газетному (Інтернет) просторі.

Остання (висновок).

Короткий підсумок практики (обсяг 1-2 сторінки формату А-4, шрифт 14), у якому повідомляється, що зроблено під час практики, які завдання із зазначених у програмі практики залишилися не виконаними і з яких причин.

Варіанти оформлення щоденника практики представлено додатком Б.

Вимоги до аналізу мовлення ведучого (або аналізу мовного матеріалу одного із випусків газет)

1. Аналіз мовлення ведучого й аналіз мовного матеріалу одного із випуску газет здійснюється відповідно до критеріїв такої роботи, що визначено теоретичним курсом дисципліни основи теле- та радіожурналістики.

2. Дібраний фактичний матеріал (випуск газети, виступ диктора у межах новинного випуску, у рамках ток-шоу тощо) необхідно надати у друкованому вигляді або на електронному (дисках) носії.

3. Проведений аналіз повинен чітко відповідати змістовому (мовному) оформленню фактичного матеріалу (усі критерії аналізу повинні бути проілюстровані прикладами).

Приклад аналізу мовного матеріалу див. у додатку В.

Звіт з практики обговорюються на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики, розглядається і оцінюється комісією, до складу якої входять: завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики, керівник практики, члени кафедри загальної та прикладної лінгвістики.

На підсумковій конференції організують захист представлених студентами матеріалів. Захист повинен мати публіцистичний характер. Під час захисту виступають:

- студент-практикант з доповіддю про весь обсяг проробленої за час практики роботи та оцінкою позитивних і негативних сторін її організації;

- керівник практики від кафедри з аналізом виробничо-творчої та науково-дослідної діяльності студента;

- присутні працівники видавничо-інформаційних структур,

редакцій засобів масової інформації, студенти, викладачі, що характеризують навчально-виробничу діяльність студента.

Загальний зразок оформлення звіту представлено у додатку Г.

Форми, методи та засоби контролю

Оцінка за виробничу практику редакторів радіо, телебачення, газетних та Інтернет-видань виставляється з урахуванням поточної роботи студента під час проходження практики і в результаті оцінювання документів, зданих після проходження практики на кафедрі та захисту на підсумковій конференції.

Оцінювання результатів практики студентів здійснюється за такими критеріями:

- вчасне подання звіту з практики – 5 балів;
- правильність оформлення документації – 5 балів;
- характеристика з місця практики – 10 балів;
- ведення щоденника – 15 балів;
- публікації (або ефірні матеріали):
- жанрова різноманітність, тематика, оригінальність – 50 балів;
- належне виконання редакційних завдань – 15 балів.
- виконання визначених у програмі завдань практики – 50 балів.

Порядок перерахунку рейтингових показників нормований 100-бальною університетською шкалою оцінювання у традиційну 5-бальну шкалу і європейську шкалу ECTS.

Інтервальна шкала оцінок установлює взаємозв'язок між рейтинговими показниками і шкалами оцінок (див. додаток Д).

Критерії оцінювання результатів практики редакторів радіо та телебачення:

Оцінка А «відмінно» - всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента застосовувати й творчо використовувати набуті знання, пов'язані з особливостями та засобами ведення майбутньої професійної діяльності. Виявлено вміння добирати теоретичний матеріал, проводити аналіз фактичного матеріалу. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, підписи керівника, що завірений печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка

керівника за практику – «відмінно».

Оцінка В «добре» - всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента застосовувати й творчо використовувати набуті знання, пов'язані з особливостями та засобами ведення майбутньої професійної діяльності. Виявлено вміння добирати теоретичний матеріал, проводити аналіз фактичного матеріалу, але не виявлено творчого, індивідуального підходу. Звіт подано у встановлений термін Він містить усі структурні елементи. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, підписи керівника, завірений печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику – «добре».

Оцінка С «добре» – завдання практики виконано, але неповно, в ході виконання завдань допускалися незначні помилки. Виявлено вміння добирати теоретичний матеріал, проводити аналіз фактичного матеріалу, але не виявлено творчого, індивідуального підходу. Звітна документація оформлена згідно з вимогами. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, підписи керівника, завірений печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику – «добре».

Оцінка Д «задовільно» -завдання практики виконано в неповному обсязі, в ході виконання завдань допускалися помилки. Звітна документація оформлена з помилками. Щоденник не правильно оформлено. У характеристиці-відгуку оцінка керівника за практику – «задовільно».

Оцінка Е «задовільно» –завдання виконано з помилками. Всі завдання практики виконувалися, але допущені неточності. Документація оформлена неповно, з помилками. У характеристиці-відгуку оцінка керівника за практику – «задовільно».

Оцінка F, FX «незадовільно» –завдання невиконані. Виявлені проблеми встановлення контакту, не сформовані вміння проводити відповідні види наукової діяльності. Звітна документація оформлена з помилками. Відсутній щоденник, характеристика-відгук.

Рекомендована література:

Базова

1. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика. Навч. посібник / З. Є. Дмитровський. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – 208 с.
2. Здоровега В. Г. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. / В. Г. Здоровега. – Львів: ПАІС, 2004. – 268 с.
3. Калмыков А. А. Интернет-журналістика. / А.А.Калмыков. – М.: Юнити-Диана, 2005. – 383 с.
4. Карпенко В. В. Журналістика: Основи професійної комунікації: Навчальний посібник для вузів. / В. В. Карпенко. – К.: Нора-прінт, 2002. – 348 с.
5. Корконосенко С. К. Основи журналістики: Учебник для вузов. / С.К.Корконосенко. – М.: Аспект-Пресс, 2002. – 286 с.
6. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики : Підручник. / В. В. Лизанчук. – К. : Знання, 2006. – 628 с.

Додаткова

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо: 4-е вид. перероб. і доп. / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К.: 1997. – 336.
2. Базюк Л. Ю. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста // Телевізійна й радіожурналістика : Зб. наук.-метод. праць / Л. Ю. Базюк. – Львів, 2000. – 234с.
3. Ваніна О. М. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць / О.М. Ваніна. – Львів, 2002. – 214с.
4. Дмитровський З. В. Телевізійна інформація: теорія і практика: Навчальний посібник. / З. В. Дмитровський. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2002. – 128 с.
5. Еверет Д. Учбовий посібник репортера. /Д. Еверет. – К.: Index Промедіа, 1999. – 23 с.
6. Животко А. Історія української преси / Упор. та прим. М. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с.
7. Журналіст в пошуках інформації: Сборник матеріалов для работников СМИ и будущих журналистов / Отв. ред. А. Симонов. – М.: Галерея, 2000. – 111 с.
8. Зернецька О. О. Нові засоби масової комунікації (соціокультурний аспект). / О. О. Зернецька. – К.: Наукова думка,

1993. – 131 с

9. Лизанчук В. В. Радіожурналістика: засади функціонування. Підручник. / В. В. Лизанчук. – Львів: ПАІС, 2000. – 366 с.

10. Лукина М. Т. Технология интервью: Учебное пособие для вузов. / М.Т.Лукина. – М.: Аспект-Пресс, 2005. – 192 с.

11. Прохоров В. К. Введение в теорию журналистики: Учебное пособие. / В. К. Прохоров. – М.: РИП-холдинг, 2001. – 322 с.

12. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: Навч. посібник. / О. А. Сербенська – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.

13. Сербенська О. А., Волощак М. Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О А Сербенська, М Й Волощак. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2001. – 204 с.

14. Смелков З. О. Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты: Учебное пособие. / З.О.Смелкова. – М.: Флинта, Наука, 2003. – 320 с.

15. Шаповал Ю. Г. Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність: Монографія. / Ю. Г. Шаповал – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 233 с.

Додаток А

Зразок оформлення плану роботи студента-практиканта

Дата	Зміст роботи	Місце виконання завдань	Примітки
11.04.2017	Участь у настановчій конференції	Кафедра загальної та прикладної лінгвістики	консультація з керівником
12.04.2017	Знайомство із базою практики (телеканал Миколаїв)	ТРК «Миколаївська дирекція»	узгодження графіку роботи

Зразок оформлення щоденника практики (варіанти оформлення)

Приклад 1

7 квітня 2017 року.

Знайомився з підшивкою газети «Вісті Прибужжя» за 2016 – 2017 роки. Ознайомлення дало можливість зрозуміти тематичну палітру газети, яка намагається писати про всі події, що відбуваються в районі та місті. Читаючи газету, визначив коло авторів видання, серед яких є краєзнавці, місцеві літератори, депутати місцевих рад. З'ясував, що чимало місця займають новини України та області.

Традиційними на сторінках газети «Вісті Прибужжя» є рубрики: «Події», «Земляки», «Тиждень міста».

8 квітня 2017 року.

Познайомився із роботою відділу листів. Його очолює журналіст із двадцятирічним стажем М.П. Лаврик. Редакція міськрайонної газети щотижня отримує близько 30 листів.

Отримав завдання підготувати до друку два листи: один із школи, другий – із Обласної ради про конкурс на кращу вулицю.

9 квітня 2017 року.

Отримав завдання від редактора газети написати репортаж про спортивне свято у місті.

Приклад 2

№ п/п	Дата	Зміст роботи	Результати
1.	7.04.2017	Знайомство з адміністрацією телерадіокомпанії	Ознайомився із графіком роботи Миколаївської ТРК, зустрівся із головним редактором та керівником практики
2.	8.04.2017	Робота за встановленим графіком.	Здійснив перший виїзд на місце подій у складі редакторської групи. Мав змогу взяти інтерв'ю в

			учасників спортивного марафону, що відбувся до Дня спорту.
--	--	--	--

Додаток В

Зразок оформлення мовного матеріалу АНАЛІЗ МОВЛЕННЯ НАТАЛІЇ МОСЕЙЧУК

Телеканал 1+1

Випуск ТСН від 17.04.2017 (ефір 18.00)

№ п/п	Критерій	Оцінка	Приклад
1.	Чистота мовлення	мовлення нормативне, вимовні (орфоепічні) ознаки чистоти мовлення (правильне наголошення, наявність пауз ...), лексичні ознаки (відсутність суржику, слова вжито у правильному значенні...)	Ознака; листопад...
2.	Емоційність мовлення		

Додаток Г

Зразок оформлення звіту про проходження практики

Звіт

студента/студентки філологічного факультету

Миколаївського національного університету

імені В.О.Сухомлинського

1. Де проходив(-ла) практику (прізвище, ім'я та по батькові керівника).

2. Які функції виконував(-ла) у редакції, на радіо, телебаченні.

3. Хто керував практикою у редакції, на радіо, телебаченні.

4. Чи план практики був складений відповідно до її програми і специфіки відділу чи редакції. Як виконував(-ла) запланован(вказати, що зроблено, що не реалізовано і чому саме)?

5. Які матеріали за час практики написані з власної ініціативи,

а які — за завданням редакції. Як оцінила редакція матеріали практиканта(-ки).

6. Коротко охарактеризувати методику підготовки і написання матеріалів.

7. Які труднощі виникали під час практики, чи доводилося долати їх самостійно чи з допомогою штатних працівників.

8. У яких редакційних заходах довелося взяти участь.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ПРАКТИКА

(для магістрантів спеціальності «Прикладна лінгвістика»)

Пояснювальна записка

Практична підготовка студентів філологічного факультету спеціальності «прикладна лінгвістика» є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». На науково-дослідницьку практику відводиться 6 кредитів за навчальними планами.

Практика магістрантів базується на основних концептуальних засадах проведення науково-дослідницької практики студентів філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського та є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми на здобуття кваліфікаційного рівня «магістр». У результаті проходження практики магістр має набути професійні навички та вміння щодо виконання самостійних наукових досліджень.

Тривалість практики – чотири тижні.

Науково-дослідницька практика покликана допомогти студентам поглибити та розширити свої знання з методології наукових (зокрема лінгвістичних) досліджень, сформувати навички здійснення різноманітних форм наукової роботи у ВНЗ, у тому числі – написання дипломної роботи магістра.

Метою науково-дослідницької практики є практична підготовка магістрантів до творчої пошукової роботи у галузі гуманітарних досліджень; формування у студентів систематизованого комплексу знань про загальні принципи, форми та методи проведення наукових досліджень; отримання теоретичних знань і практичних навичок з організації наукового дослідження та оформлення його результатів.

У процесі реалізації поставленої мети передбачається виконання наступних **завдань**:

- поглибити теоретичні знання з теми наукового дослідження;
- сформувати практичні навички раціональної організації наукової роботи.
- підготувати наукові доповіді та статті за матеріалами магістерської роботи;
- проаналізувати засади інформаційного забезпечення НДР;

ознайомитися з інформаційною базою наукових праць із теми дослідження;

- проаналізувати технологію підготовки магістерської роботи;
- ознайомитися з порядком оформлення результатів наукової роботи та її захистом.

У результаті проходження науково-дослідницької практики магістрант удосконалює такі **компетентності**:

I. Загальнопредметні компетентності: магістрант повинен володіти розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; формулювати власні оцінки та позиції щодо наукової парадигми знань; володіти навичками наукової організації праці; розвинути навички самостійного опанування нових знань; уміти працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку; володіти теоретичними знаннями з менеджменту проектної діяльності; опанувати відомості про зміст і форми наукової діяльності, методи планування, організації та керування науковою творчістю, роботою наукових колективів, вміти впровадити результати наукових досліджень у майбутній професійній діяльності.

II. Фахові компетентності: магістрант повинен

знати: теоретичні та методологічні основи наукового дослідження; особливості вибору напряму наукового дослідження та формування етапів НДР; особливості пошуку, накопичення та обробки наукової інформації; методи проведення теоретичних та експериментальних лінгвістичних досліджень; методичні та практичні основи обробки результатів наукових досліджень із прикладної лінгвістики; основні вимоги до оформлення результатів проведення НДР; особливості впровадження результатів наукової роботи та розрахунку ефективності НДР; основні принципи організації роботи в наукових колективах; особливості наукової діяльності та методики її здійснення; технології пошуку наукової інформації;

вміти: аналізувати напрями наукових досліджень; формувати етапи НДР; виконувати інформаційний пошук; формувати задачі та обирати методи теоретичних та експериментальних досліджень; виконувати розрахунки економічної ефективності теми та результатів наукових досліджень; оформляти результати НДР; оцінювати переваги та особливості реалізації основних напрямів

дослідження; аргументувати методи дослідження; обґрунтувати вибір теми наукового дослідження; визначати тенденції у розвитку форм, методів та напрямів наукового дослідження; здійснювати підбір літератури для її опрацювання; використовувати методи наукового дослідження у написанні всіх видів наукових робіт; оформляти результати наукових досліджень і робити узагальнення; аналізувати новітні досягнення вітчизняної та зарубіжної лінгвістики; створювати інноваційні проекти у галузі гуманітарних досліджень.

Організація та керівництво практикою

Базою практики є кафедра загальної та прикладної лінгвістики філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського та наукові бібліотеки міста (зокрема бібліотека МНУ).

Під час науково-дослідницької практики студенту необхідно виконати індивідуальне завдання у рамках поглибленого аналізу окремих напрямів конкретної науково-дослідної роботи, вирішити завдання з підбору та узагальнення наукової літератури з теми дослідження, а також обробки фактичного матеріалу; удосконалити вихідний матеріал для аналітичної та практичної частини магістерської роботи.

Відповідальність за проходження практики покладено на кафедрального керівника-методиста, який забезпечує організацію та керівництво проходженням практики, контролює підготовленість студентів до її проведення, здійснює інструктаж про проходження практики, надає студентам необхідні документи, повідомляє студентам про вимоги звітності до практики.

Обов'язки групового керівника практики

- забезпечити організацію та керівництво проходженням практики;
- скласти рапорт про проходження практики;
- організувати настановчу конференцію та підсумкову конференцію за результатами проходження практики;
- перевірити індивідуальні програми науково-дослідної практики магістрантів;
- рекомендувати практикантам відповідну методичну та наукову літературу;
- перевірити звітну документацію;

- скласти загальний звіт про результати практики.

Обов'язки студентів-практикантів

- до початку практики отримати від керівника практики консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- своєчасно приступити до проходження практики;
- у повному обсязі виконати всі завдання, що передбачені програмою практики;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- до підсумкової конференції подати у письмовій формі звітну документацію.

Зміст програми практики та загальні методичні рекомендації до її проходження

Індивідуальні завдання відображають основні напрямки розвитку науково-дослідницької практики магістрантів та пов'язані з темою магістерської роботи. Індивідуальні завдання оформлюються у вигляді календарного плану-графіку. Календарний план-графік характеризує розподіл часу студентів на виконання окремих завдань практики.

Зміст та форми індивідуального завдання визначаються науковим керівником з урахуванням наукових інтересів студентів. Завдання повинне містити чітке формулювання цілей і очікуваних результатів. Індивідуальне завдання з практики повинне включати наступне: аналіз і опис досліджуваного матеріалу; вибір (розробка) й обґрунтування методів дослідження, систематизацію матеріалів дослідження, проектну пропозицію у рамках теми дослідження.

Завдання з науково-дослідної практики може бути представлене переліком тематичних розділів, що розкривають основний зміст напрямів роботи студентів. Кожний розділ визначає галузь професійних знань, отриманих магістрантом до початку практики. Залежно від теми магістерської роботи можуть бути запропоновані конкретні напрями діяльності. Результати, отримані студентами під час виконання індивідуальних завдань, можуть бути використані при написанні курсових і дипломних робіт, для підготовки доповідей, статей.

У період проходження науково-дослідницької практики студент повинен зібрати фактичний матеріал, зробити необхідні виписки з бібліотечних каталогів, ознайомитися з конкретною інформацією по темі магістерської роботи. Робота з бібліотечними

фондами і каталогами включає підбір літератури відповідно до теми наукового дослідження за ключовими словами, роком видання, типом видань (наукові, науково-популярні, довідкові та ін.).

Методика виконання індивідуальних завдань визначається керівником практики. Для успішного виконання індивідуального завдання з науково-дослідної практики студенти повинні використовувати всі можливості здійснення збору, систематизації, обробки й аналізу інформації, статистичних даних та ілюстративного матеріалу за темою магістерської роботи. Виконання індивідуального завдання передбачає закріплення студентами теоретичних знань із методології наукових досліджень, а також принципів і правил професійного підходу в роботі з будь-яким науковим матеріалом. Для аналізу проблемного поля теми дослідження студентам-практикантам рекомендується аналізувати лінгвістичну та іншу наукову літературу вітчизняних і зарубіжних учених. Опанувавши прийоми самостійного здобуття інформації, студент повинен систематизувати свою роботу. На завершальному етапі науково-дослідницької практики студентам необхідно узагальнити зібраний матеріал і грамотно викласти його у письмовій формі, включивши у звіт з практики. При цьому необхідно сформулювати результативність і ефективність власного дослідження.

Вимоги до звіту та захисту практики

За підсумками практики студент повинен підготувати звіт, який має коротко та конкретно відобразити виконану ним роботу. Звіт з практики є основним документом практиканта, що засвідчує його діяльність та зберігається на кафедрі до закінчення студентом навчання у вузі. Матеріали звіту студент повинен використати в своїй науково-дослідній роботі.

Звіт з практики повинен містити:

- 1) титульний аркуш;
- 2) індивідуальне завдання з науково-дослідної практики;
- 3) основну частину звіту (вказується мета, місце і тривалість проходження практики; опис організації роботи у процесі практики та виконаних практичних завдань; аналіз труднощів під час проходження практики);
- 4) висновки (містять перелік компетентностей, що удосконалені під час практики; пропозиції та рекомендації студента

за результатами проходження практики;

5) додаткові матеріали, що пояснюють зміст виконаного завдання (розділ дипломної роботи, текст доповіді, статті, тези тощо).

Обсяг звіту повинен складати до 10 сторінок (без додатків) машинописного тексту. Кількість додатків не обмежується. Звіт приймається у друкованому вигляді. Звіт перевіряється та рекомендується для затвердження на засіданні кафедри груповим керівником.

Звіт з практики студент готує самостійно, закінчує і представляє його для перевірки керівникові практики не пізніше, ніж за три дні до її закінчення. Загальна форма звітності студента – подання письмового звіту, підписаного й оціненого керівником практики. Звіт з практики захищається студентом на звітній конференції. За практику магістранти отримують залік.

Форми, методи, засоби контролю

Комплексний контроль знань студентів із науково-дослідницької практики здійснюється на основі результатів проведення поточного, модульного та підсумкового контролю.

Об'єктом контролю є діяльність студентів під час практики та її результати. Навчальні досягнення студентів визначають оцінюванням знань (ступінь засвоєння навчальної інформації), а також умінь і навичок (рівень їх сформованості під час проходження практики).

Основними критеріями оцінювання навчальної діяльності студентів з науково-дослідницької практики є її систематичність, активність і результативність. Показниками систематичності є відвідування студентами практики та своєчасне виконання завдань.

Система контролю за успішністю студентів передбачає поточний, модульний та підсумковий контроль. Поточний контроль здійснює методист протягом практики (виконання індивідуальних завдань практики). Підсумковий контроль здійснюється наприкінці практики (перевірка всіх виконаних студентом завдань та звітної документації). Основною формою підсумкового контролю є залік як спосіб комплексної перевірки та диференційованого оцінювання якості проходження науково-дослідної практики (додається до результатів поточного контролю).

Форми контролю: перевірка звітної документації, прилюдний

захист.

Засіб контролю діяльності студентів під час практики – система балів, що є накопичувальною (складається із суми балів із різних видів здійсненого контролю (див. шкалу оцінювання). Оцінка за науково-дослідницьку практику виставляється за результатами виконаної роботи після її захисту на засіданні кафедри або звітній конференції.

Оцінку «відмінно» практикант отримує за умови, якщо він продемонстрував активність, дисциплінованість, поглиблене вивчення окремих напрямів науково-дослідної роботи, уміння вирішувати конкретні заплановані завдання, навички якісної обробки необхідного для магістерської роботи матеріалу, якісне виконання індивідуальних завдань, вчасне оформлення звітної документації.

Оцінка «добре» виставляється, якщо практикант продемонстрував активність, дисциплінованість під час походження практики; добре вивчив окремі напрями науково-дослідної роботи, вирішив більшість конкретних запланованих завдань, частково зібрав та обробив матеріал для магістерської роботи, виконав індивідуальні завдання, вчасно оформив звітну документацію.

Оцінка «задовільно» виставляється, якщо практикант в основному впорався з поставленими перед ним завданнями, але припустився незначних методичних помилок. При цьому рівень знання теоретичного матеріалу, володіння методикою організації наукової роботи, що продемонстрував практикант, недостатньо високі.

Оцінка «незадовільно» виставляється, якщо практикант не виконав програму проходження практики.

Рекомендована література

Базова

1. Артемчук Г. І. Методика організації науково-дослідної роботи: навч. посіб. для студ. та викл. ВНЗ / Г. І. Артемчук, В. М. Курило, М. П. Кочерган. – К. : Форум, 2000. – 270 с.
2. Баскаков А. Я. Методология научного исследования: учеб. пособие / А. Я. Баскаков, Н. В. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
3. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: Підручник /

М. Т. Білуха. – К. : Вища школа., 1997. – 271 с.

4. Гоберман В. А. Технология научных исследований – методы, модели, оценки: учеб. пос. / В. А. Гоберман, Л. А. Гоберман. – М. : Моск. гос. ун-т леса, 2001. – 390 с.

5. Грищенко І. М. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / І. М. Грищенко, О. М. Григоренко, В. А. Борисейко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 185 с.

6. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. – 4-е вид. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 240 с.

7. Комаров М. С. Основы научных исследований / М. С. Комаров. – Львов : Вища школа, 1982. – 128 с.

8. Краевский В. В. Методология научного исследования / В. В. Краевский. – СПб. : СПбГУП, 2001. – 148 с.

9. Лудченко А. А. Основы научных исследований: Учебное пособие / А. А. Лудченко, Я. А. Лудченко, Т. А. Примак. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 114 с.

10. Наринян А. Р. Основы научных исследований: Учебное пособие / А. Р. Наринян, В. А. Поздеев. – К.: Издательство Европейского университета, 2002. – 110 с.

11. П'ятницька–Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник / І. С. П'ятницька–Позднякова. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 116 с.

12. Рузавин Г. И. Методы научного исследования: учеб. пособие для студентов вузов / Г. И. Рузавин. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 317 с.

13. Сафонов А. А. Основы научных исследований: учеб. пособ. / А. А. Сафонов. – Владивосток : Изд-во ВГУЭС, 2000. – 168 с.

14. Філіпченко А. С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Посібник / А. С. Філіпченко. – К. : Академвидав, 2004. – 208 с.

15. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник / Г. С. Цехмістрова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. – 240 с.

16. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.

17. Юришко В. Н. Основы научных исследований: учебное

пособие и практические занятия для студентов / В. Н. Юришко, Л. А. Оборин. – Л. : БИ, 1987. – 80 с.

Додаткова

1. Актуальні питання методології та практики науково-технічної політики / [за ред. Б. А. Малицького]. – К. : УкрІНТЕІ, 2001. – 201с.

2. Братерська-Дронь М. Т. Проблеми сучасної філософії: моральнісний аспект наукової творчості / М. Т. Братерська-Дронь // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 51. – С. 117 – 120.

3. Волков Ю. Г. Диссертация: подготовка, защита, оформление: практ. пособие / [под. ред. Н. И. Загузова]. – М. : Гардарика, 2002. – 157 с.

4. Методологические вопросы науковедения / В. И. Оноприенко, Б. А. Малицкий, В. П. Соловьев и др.;. – К. : Укра-ИНТЭИ, 2001. – 332 с.

5. Нормативно-правові акти про наукову та науково-технічну діяльність у вищих навчальних закладах України: у 2 кн. / [за ред. Ю. І. Горобця, М. І. Панова]. – Х. : Право, 2001. – Кн.1. – 784 с.

6. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента: навч. посіб. / Я. Я. Чорненький, Н. В. Чорненька, С. Б. Рибак та ін. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 208 с.

7. Основы научных исследований: Учебник для технических вузов / [под ред. В. И. Крутова, В. В. Попова]. – М. : Высшая школа, 1989. – 400 с.

Вимоги до написання статті

Під час оформлення статті дотримуватися такої послідовності:

1. Ім'я та прізвище автора, назва вищого навчального закладу, курс, спеціальність (вирівнювання праворуч).
2. Ім'я та прізвище наукового керівника, вчений ступінь, звання, посада (вирівнювання праворуч).
3. Назва статті великими буквами, напівжирним шрифтом, вирівнювання посередині.
4. Анотація українською мовою 2–3 рядки, виділення курсивом (кегель – 14 pt).
5. Ключові слова (не більше 5) курсивом (кегель – 14 pt).

Наукова стаття повинна складатися з таких розділів:

- постановка проблеми;
- актуальність дослідження;
- мета (завдання) дослідження;
- викладення основного матеріалу;
- висновки;
- список використаної літератури (кегель – 14 pt).

Основний текст статті друкується через **1,0** інтервал з абзацним відступом 1,25 см, кегель – **16** pt, шрифт – Times New Roman, поля – верхнє, нижнє, ліве – 2 см, праве – 1 см. Текст вирівнюється по ширині.

Приклади ілюстративного матеріалу виділяються курсивом.

Оформлення довідкового матеріалу: бібліографічні посилання в тексті беруться в квадратні дужки. Перша цифра – номер джерела в списку літератури, друга – номер сторінки. Номер джерела та номер сторінки відділяються комою та скороченням с. перед сторінкою; номер джерел – відділяються крапкою з комою. Наприклад: [1], [2, с. 82], [3, с. 49; 4, с. 127-128], [5; 6; 9], багатотомне видання – [5 (1: 160)]. У реченні крапка ставиться після дужок, посилань.

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

(для студентів IV курсу за напрямом підготовки 6.020303 Філологія* (Мова і література (російська))

Пояснювальна записка

Виробнича практика, як підкреслюється у Законі України «Про вищу освіту», є складовою частиною підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах і покликана забезпечити набуття студентами практичних професійних навичок та вмінь.

Під час виробничої практики з російської мови та зарубіжної літератури студенти мають навчитися застосовувати знання, що вони здобули у вищій школі в процесі навчання.

Виробнича практика з російської мови та зарубіжної літератури відбувається для напряму підготовки 6.020303 Філологія* (Мова і література (російська)) протягом 8 тижнів на IV курсі. Практика створює умови для вироблення основних педагогічних вмінь і навичок, формування педагогічної свідомості. Виробничою практикою з російської мови та зарубіжної літератури керує методист кафедри, який є груповим керівником.

Метою виробничої практики з російської мови та зарубіжної літератури є залучення студентів до виконання певної роботи за обраною спеціальністю.

Виробнича практика з російської мови та зарубіжної літератури передбачає вирішення таких завдань:

- поглибити та закріпити теоретичні знання студентів;
- сформувати та розвинути у майбутніх вчителів педагогічні уміння та навички, педагогічну свідомість і професійно значущі якості особистості;
- здійснити профорієнтацію та профосвіту;
- розвинути потреби у педагогічній самоосвіті та постійному самовдосконаленні;
- здійснити профдіагностику придатності до обраної професії;
- ознайомити із сучасним станом навчально-виховної роботи в різних типах шкіл.

У результаті проходження практики з російської мови та зарубіжної літератури студент удосконалює такі компетентності:

I. Загальнопредметні компетентності: застосовує досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіти розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіти етичними та правовими нормами, що регулюють стосунки людей, ставлення особистості до навколишнього середовища; формувати власну оцінку, позиції щодо історичних процесів в Україні та місце української мови як рідної та державної; володіти навичками наукової організації праці; розвивати навички самостійного опанування нових знань; вміти працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку; володіти знаннями з основних напрямків, закономірностей, змісту і форм наукової діяльності, методів планування, організації та керування науковою творчістю, роботою наукових колективів.

II. Фахові компетентності: студент повинен

знати:

сучасну російську мову в усній та писемній формах, інформацію про процес навчання російської мови та виховання дітей засобами цього навчального предмету.

вміти: використовувати прийняті в школі умовно-графічні позначення; формувати знання про методику викладання російської мови, вміти застосовувати знання мови на практиці, уміння проводити методичний аналіз матеріалу; планувати навчальний матеріал з теми; визначати мету та завдання уроку; формулювати питання та завдання; проводити опитування та оцінювати знання учнів з російської мови; проводити різні види аналізу та різні види диктантів; організовувати підготовку до переказів та творів; використовувати прийняті в школі умовно-графічні позначення; використовувати ТЗН та засоби наочності.

Проходження виробничої практики кожним студентом є таким же обов'язковим, як і вивчення теоретичних дисциплін навчального плану, і тісно пов'язане з їх опрацюванням.

Для проходження практики з російської мови та зарубіжної літератури навчальним планом передбачено 9 кредитів ESTC (270 годин).

Організація та керівництво практикою

Виробнича практика з російської мови та зарубіжної

літератури передбачає:

- закріплення в умовах, максимально наближених до професійної діяльності, набутих в університеті теоретичних знань;
- формування у студента як у майбутнього спеціаліста вмінь і навичок, необхідних для плідної самостійної роботи у видавничо-інформаційних структурах, редакціях друкованих та електронних засобів масової інформації;
- вироблення у студента як у майбутнього фахівця бажання та прагнення продовжувати щоденне навчання в умовах практичної діяльності;
- навчання засвоєння виробничого, творчого та організаторського досвіду старших колег, вивчення форм і методів роботи вчителів-предметників та класного керівника, формуванню власних висновків й узагальнень.

Обов'язки групового керівника практики

Керівництво практикою здійснюється на трьох рівнях: загальноуніверситетському, викладацько-методичному, видавничо-редакційному.

Головним завданням керівника практики від ВНЗ є забезпечення чіткої організації, планування та обліку результатів практики. Він зобов'язаний:

- дібрати бази для проведення практики; укласти угоди з видавничо-інформаційними, електронними, поліграфічними структурами;
- підготувати проект наказу та договору про проведення практики;
- підготувати програму виробничої практики з російської мови та зарубіжної літератури;
- здійснювати координацію дій групових керівників, надавати їм методичну допомогу;
- керувати роботою настановної, проміжної та підсумкової конференції;
- систематизувати й узагальнювати досвід проведення практики, у разі необхідності вносити пропозиції у навчальний відділ щодо покращення науково-методичного рівня стажування студентів.

Груповий керівник зобов'язаний:

- брати участь в установчій та підсумковій конференціях;
- розподілити студентів по класах і вчителів;

- допомагати студентам (разом з керівниками інших кафедр) скласти індивідуальний план;
- консультувати студентів при підготовці до уроків і позакласних занять з російської мови та зарубіжної літератури;
- перевірити і затвердити плани і конспекти уроків;
- відвідати уроки та позакласні заняття з російської мови, аналізувати та оцінювати їх;
- збирати та перевіряти звітну документацію, що здають студенти;
- скласти звіт за результатами практики та здає його факультетському керівнику.

Обов'язки студентів-практикантів

Студенти-практиканти зобов'язані:

- брати участь у роботі настановчої та підсумкової конференцій із питань організації і проведення практики;
- своєчасно з'являться у школу для проходження практики;
- виконувати в повному обсязі завдання, що передбачені програмою практики;
- систематизувати і подавати для оцінювання звітну документацію протягом зазначеного терміну;
- підпорядковуватися правилам внутрішнього розпорядку структури – бази практики;
- дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки у школі;
- вести щоденник, у якому фіксувати підсумки спостережень й аналізу, зошит з планами-конспектами всіх проведених ними уроків, позакласних заходів із предметів.

На період практики один із студентів виконує обов'язки старости групи: веде облік відвідування студентів, керує загальною організацією роботи, виконує доручення керівника практики.

Студенти-практиканти мають право:

- консультуватися у викладачів кафедри загальної та прикладної лінгвістики і вчителів школи щодо практичних аспектів діяльності вчителя та класного керівника, а також стосовно виконання визначених програмою завдань та оформлення звітної документації;
- за умови погодження із керівниками від кафедри та школи самостійно планувати свою діяльність;
- виявляти ініціативу та творчу наполегливість в організації

практики;

- брати участь як активний спостерігач у всіх творчих заходах школи;

- подовження терміну проходження практики з російської мови та зарубіжної літератури за наявності поважних причин та відповідних документів, що їх підтверджують. Студент, який не перебував на практиці через хворобу чи інші поважні причини більше 50% відведеного часу, повинен подати до деканату відповідні документи протягом першого тижня після закінчення терміну практики. На підставі поданих документів та в межах графіку навчально-виховного процесу деканат визначає нові терміни проходження мовленнєвої практики відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня. На час проходження практики цим студентам у разі необхідності дозволяється вільне відвідування навчальних занять.

Зміст програми практики та загальні методичні рекомендації до її проходження

Практика з російської мови та зарубіжної літератури триває 8 тижнів.

Перший тиждень – ознайомлення з навчально-виховною роботою школи, педагогічним колективом; ознайомлення з закріпленим класом, вивчення його складу, успішності з російської мови та зарубіжної літератури; відвідування уроків російської мови та зарубіжної літератури з метою ознайомлення з методами роботи вчителя; складання з графіку, проведення уроків, визначення залікового уроку; складання, подання для затвердження індивідуального плану навчально-виховної роботи студента-практиканта на весь період проходження практики.

Другий – восьмий тиждень – підготовка і проведення двох пробних уроків, залікових уроків різних типів і одного залікового відкритого уроку (за індивідуальним планом); вивчення навчальної, наукової та методичної літератури до кожного уроку; збирання дидактичного матеріалу, виготовлення наочності, підготовка конспектів уроків; відвідування уроків інших студентів-практикантів, ведення записів уроків, участь в їх подальшому обговоренні; аналіз одного уроку – письмово; проведення позакласної роботи з російської мови та зарубіжної літератури, додаткової роботи з учнями; участь у роботі педагогічної ради

школи, методичного об'єднання вчителів російської мови та зарубіжної літератури; ведення щоденника практики; підготовка реферату-доповіді за означеною керівником практики темою; вивчення, узагальнення та аналіз передового педагогічного досвіду вчителів російської мови та зарубіжної літератури; збір експериментально-дослідного матеріалу для написання курсової чи дипломної роботи; виготовлення стінгазети.

Останні дні практики – підготовка звіту з практики, звітної документації студента-практиканта; подання документації груповому методисту; участь у педраді, отримання характеристики; участь у підсумковій конференції.

Підтвердженням успішного проходження навчально-виробничої практики є **звіт про навчально-виробничу практику**, який містить такі документи:

1. Індивідуальний план роботи на період практики.
2. Щоденник практики.
3. Конспекти двох уроків з російської мови та одного уроку із зарубіжної літератури.
4. Конспект позакласного заходу з російської мови та зарубіжної літератури.
5. Повідомлення.
6. Звіт про виконану роботу (див. додаток В).
7. Характеристика на клас.
8. Стінна газета (одна від групи)
9. Наочність.
10. Письмовий аналіз одного уроку з російської мови.

Вимоги до оформлення документів

1. Усі документи підшиваються у папку, сторінки нумеруються.
2. Звіт про практику та характеристика з місця проходження практики підписується керівником практики та засвідчується печаткою.
3. Належним чином оформлений звіт подається керівнику практики упродовж тижня після закінчення практики (термін проходження практики визначено навчальним планом).

Вимоги до оформлення плану роботи студента-практиканта

1. План роботи укладається протягом першого тижня практики та узгоджується із науковим керівником та методистом бази практики.

2. План роботи зумовить хід виконання завдань практики, дасть можливість узгодити години консультацій щодо реалізації мети практики.

3. План роботи студента-практиканта повинен містити такі обов'язкові рубрики: дата, зміст роботи, місце виконання завдань (орієнтовне).

Зразок оформлення плану роботи студента-практиканта представлено додатком А.

Вимоги до оформлення щоденника практики

1. Студент, який проходить практику, повинен оформити щоденник практиканта.

2. У щоденнику практики занотовується все, що відбувалося під час проходження практики.

Зразок оформлення плану роботи студента-практиканта представлено додатком Б.

Форми, методи та засоби контролю

Оцінка за виробничу практику з російської мови та зарубіжної літератури виставляється з урахуванням поточної роботи студента під час проходження практики і в результаті оцінювання документів, зданих після проходження практики на кафедру та захисту на підсумковій конференції.

Оцінювання результатів практики студентів здійснюється за такими критеріями:

- вчасне подання звіту з практики – 5 балів;
- правильність оформлення документації – 5 балів;
- характеристика з місця практики – 10 балів;
- ведення щоденника – 15 балів;
- конспекти уроків – 50 балів;
- належне виконання завдань – 15 балів.

Виконання визначених у програмі завдань практики – 50 балів.

Порядок перерахунку рейтингових показників нормований 100-бальною університетською шкалою оцінювання у традиційну 5-бальну шкалу і європейську шкалу ECTS.

Інтервальна шкала оцінок установлює взаємозв'язок між рейтинговими показниками і шкалами оцінок (див. додаток Г).

Критерії оцінювання результатів виробничої практики з російської мови та зарубіжної літератури:

Оцінка А «відмінно» – всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента застосовувати й творчо використовувати набуті знання, пов'язані з особливостями та засобами ведення майбутньої професійної діяльності. Виявлено вміння добирати теоретичний матеріал, проводити аналіз фактичного матеріалу. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, підписи керівника, що завірений печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику – «відмінно».

Оцінка В «добре» – всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента застосовувати й творчо використовувати набуті знання, пов'язані з особливостями та засобами ведення майбутньої професійної діяльності. Виявлено вміння добирати теоретичний матеріал, проводити аналіз фактичного матеріалу, але не виявлено творчого, індивідуального підходу. Звіт подано у встановлений термін. Він містить усі структурні елементи. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, підписи керівника, завірений печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику – «добре».

Оцінка С «добре» – завдання практики виконано, але неповно, в ході виконання завдань допускалися незначні помилки. Виявлено вміння добирати теоретичний матеріал, проводити аналіз фактичного матеріалу, але не виявлено творчого, індивідуального підходу. Звітна документація оформлена згідно з вимогами. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, підписи керівника, завірений печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику – «добре».

Оцінка Д «задовільно» – завдання практики виконано в неповному обсязі, в ході виконання завдань допускалися помилки. Звітна документація оформлена з помилками. Щоденник не правильно оформлено. У характеристиці-відгуку оцінка керівника за практику – «задовільно».

Оцінка Е «задовільно» – завдання виконано з помилками.

Всі завдання практики виконувалися, але допущені неточності. Документація оформлена неповно, з помилками. У характеристиці-відгуку оцінка керівника за практику – «задовільно».

Оцінка F, FX «незадовільно» – завдання невиконані. Виявлені проблеми встановлення контакту, не сформовані вміння проводити відповідні види наукової діяльності. Звітна документація оформлена з помилками. Відсутній щоденник, характеристика-відгук.

Рекомендована література:

Базова

1. Блинов Г. И. Практические и лабораторные занятия по методике русского языка / Г. И. Блинов, Б. Т. Панов – М. : Просвещение, 1986. – 120 с.
2. Баранов М. Т. Методика преподавания русского языка / М. Т. Баранов, Т. А. Ладыженская, М. Р. Львов. – М. : Просвещение, 1990. – 360 с.
3. Текучев А. В. Методика русского языка в средней школе / А. В. Текучев. – 3-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1980. – 420 с.

Додаткова

1. Методика изучения русского языка /под ред. Н. А. Пашковской, Г. М. Иваницкой.– К. : Радянська школа, 1986. – 390 с.
2. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка / М. Р. Львов. – М. : Просвещение, 1988. – 258 с.
3. Напольнова Т. В. Практикум по методике преподавания русского языка / Т. В. Напольнова, П. С. Пустовалов. – М. : Просвещение, 1976. – 245 с.
4. Хрестоматия по методике преподавания: Пособие для учителя /сост. А. В. Текучев. – М. : Просвещение, 1982. – 520 с.
5. Артеменко Е. П. Практикум по методике преподавания русского языка / Е. П. Артеменко. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1981. – 340 с.
6. Баринова Е. А. Методика русского языка / Е. А. Баринова, Л. Ф. Баженкова, В. И. Лебедев. – М. : Просвещение, 1984. – 460 с.
7. Власенков А. И. Развивающее обучение русскому языку / А. И. Власенков. – М. : Наука, 1983. – 430 с.

8. Види розбору на уроках російського мови / под ред. В. В. Бабайцевої. – 2-е изд., перераб. – М. : Наука, 1985. – 340 с.

9. Иванов В. В. Исторический комментарий к занятиям по русскому мови в школе: Пособие для учителя / В. В. Иванов, З. А. Потиха. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1985. – 360 с.

10. Основы методики русского мови в 4-8 классах /под ред. А. В. Текучева, М. М. Разумовской, Т. А. Ладыженской. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1983. – 280 с.

11. Текучев А. В. Очерки по методике обучения русскому мови / А. В. Текучев. – М. : Наука, 1980. – 430 с.

Додаток А

Зразок оформлення індивідуального плану роботи студента-практиканта

Дата	Зміст роботи	Місце виконання завдань	Примітки
6.11.2017	Участь у настановчій конференції	Кафедра загальної та прикладної лінгвістики	консультація з керівником
7.11.2017	Знайомство із базою практики (ЗОШ № 19 м. Миколаєва)	ЗОШ № 19 м. Миколаєва	узгодження графіку роботи
далі...			

Вимоги до оформлення щоденника практики

Титульна сторінка

Щоденник виробничої практики з російської мови та зарубіжної літератури

студента-практиканта _____
курсу _____
факультету _____
групи _____

Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського

Перша сторінка

Практика проводиться у ЗОШ №__ м. Миколаєва

У класі з «__» по «__» _____ 20__ р

Методист із спеціальності _____

Методист із педагогіки _____

Директор школи _____

Друга сторінка

Заступник директора з навчально-виховної роботи _____

Організатор позакласної та позашкільної виховної роботи _____

Вчитель російської мови _____

Класний керівник _____

Третя сторінка

- 1) Розклад дзвоників.
- 2) Розклад уроків у прикріпленому класі.
- 3) Розклад уроків студента-практиканта.
- 4) Розклад уроків групи студентів-практикантів (для взаємовідвідування).

Четверта сторінка

- 1) Розміщення учнів у класі.

П'ята сторінка

- 1) Список учнів за формою останньої сторінки класного журналу із зазначенням успішності учнів за підсумками попередньої чверті.

Шоста сторінка й далі

Щодня повинна відображатися робота студента у школі, спостереження за учнями та колективом класу.

Додаток В

Вимоги до оформлення звіту

Звіт

студента/студентки філологічного факультету

Миколаївського національного університету

імені В. О. Сухомлинського

1. Де проходив (-ла) практику (прізвище, ім'я та по батькові керівника).

2. Які функції виконував (-ла) у школі.

3. Хто керував практикою у школі.

4. Чи план практики був складений відповідно до її програми. Як виконував (-ла) заплановане (вказати, що зроблено, що не реалізовано і чому саме)?

5. Які матеріали за час практики написані з власної ініціативи, а які – за завданням керівництва. Як оцінила школа матеріали практиканта (-ки).

6. Коротко охарактеризувати методику школи.

7. Які труднощі виникали під час практики, чи доводилося долати їх самостійно чи з допомогою вчителів.

8. У яких заходах довелося взяти участь.

Загальні додатки

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90-100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	80-89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	65-79 (добре)		
D	55-64 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	50-54 (достатньо)		
FX	35-49 (незадовільно)	2 (незадовільно)	Не зараховано